

Win onze wereld terug

**Partij voor
de Dieren**

Verkiezingsprogramma
Partij voor de Dieren
Verkiezingen Tweede Kamer 2023

Kies Partij voor de Dieren

Ben je 18 jaar of ouder en heb je de Nederlandse nationaliteit? Dan mag jij woensdag 22 november 2023 stemmen wie in de Tweede Kamer komt.

In de Tweede Kamer zitten 150 mensen: volksvertegenwoordigers. Ze maken namens iedereen in Nederland wetten en regels. Ook namens jou.

Wat de plannen zijn van de volksvertegenwoordigers van de Partij voor de Dieren? Dat lees je in dit verkiezingsprogramma van de enige partij in Nederland die opkomt voor mens én dier. De enige partij die de Aarde écht leefbaar wil houden.

Kies daarom woensdag 22 november:
Partij voor de Dieren.

Inhoudsopgave

<u>Inleiding</u>	05
<u>1. Een leefbare Aarde</u> Klimaatproblemen en natuurproblemen eerlijk oplossen	07
<u>2. Dierenrechten</u> Alle dieren moeten kunnen leven zoals ze willen	19
<u>3. Voedsel en landbouw</u> Samen zorgen voor betaalbaar, gezond en duurzaam eten	28
<u>4. De economie veranderen</u> Genoeg voor iedereen, binnen de grenzen van de planeet	34
<u>5. Zorg voor iedereen</u> Voorkomen is beter dan genezen	40
<u>6. Groen en betaalbaar wonen</u> Genoeg ruimte voor iedereen	47
<u>7. Kennis en cultuur</u> Een leven lang leren	52
<u>8. Een rechtvaardige samenleving</u> Vechten voor vrijheid, veiligheid en een betrouwbare overheid	58
<u>9. Europa en internationale verbondenheid</u> Voor een groene, eerlijke en diervriendelijke wereld	66

Win onze wereld terug

We leven in een onzekere tijd. Zo begon ons verkiezingsprogramma in 2021. Nu - 2 jaar later - is die onzekerheid nog groter geworden. Want onze planeet staat steeds meer onder druk. Dat merkt iedereen op Aarde. Je ziet en leest het ook elke dag in het nieuws. Op veel plekken is het bijvoorbeeld snikheet en te droog. Of stortregens en overstromingen zorgen voor ellende en schade.

Willen we zeker weten dat we op deze planeet kunnen blijven leven? Dan moeten we onze Aarde weer leefbaar maken. En onze wereld weer terugwinnen. Voor alle bewoners.

Schone toekomst

We willen een goed, gezond en gelukkig leven. Voor onszelf. Maar ook voor onze kinderen, kleinkinderen en alle dieren. Een toekomst met een huis voor iedereen. Een toekomst met genoeg geld voor iedereen. Een toekomst waarin we goed omgaan met ál het leven op Aarde. Zo'n schone toekomst is mogelijk. Maar dan is het wel tijd voor totaal andere keuzes. We moeten nú kiezen voor een groene, gezonde en diervriendelijke toekomst. De Partij voor de Dieren heeft daarbij één missie: met liefde en respect omgaan met de Aarde en haar bewoners.

Vervuilers aanpakken

Een voorbeeld van zo'n andere keuze? Het klimaat verandert, dat merken we in Nederland steeds vaker. Maar mensen in arme landen zien al jaren oogsten mislukken door droogte of wateroverlast. En ze merken al jaren dat overstromingen alles kunnen verwoesten. Terwijl ze zelf bijna niet bijdragen aan de klimaatcrisis. Daarom kiezen we ervoor de grote vervuilers aan te pakken, zoals fabrieken en energiecentrales. We stoppen met het geven van geld (subsidies) aan ze. Grote vervuilers moeten juist betalen. Breng je schade toe aan het milieu? Dan betaal je ook de kosten. En je zorgt voor klimaatoplossingen op plekken in de wereld waar mensen dat zelf niet kunnen betalen. Want dát is pas eerlijk.

Dierenrechten in de Grondwet

Gelukkig begrijpen steeds meer mensen dat we andere keuzes moeten maken. Samen met ons komen ze in actie voor een Aarde waar dieren, klimaat, natuur en milieu centraal staan. De Partij voor de Dieren heeft plannen die goed zijn voor iedereen, voor de hele Aarde. Onze plannen lossen problemen ook echt op. Wij zijn de enige partij in Nederland die opkomt voor mens én dier. Dierenrechten horen volgens ons in de Grondwet. Want dieren zijn levende wezens met gevoel. Het aantal dieren in de vee-industrie moet daarom omlaag: de komende 2 jaar met minstens 75%. Voortaan willen we gezonde landbouw. Met genoeg, betaalbaar voedsel voor iedereen.

Houd rekening met de Aarde

De Partij voor de Dieren wil ook een economie die rekening houdt met de Aarde. En goed is voor het welzijn van iedereen. Groei van de economie is niet de oplossing, maar het probleem. Het zorgt voor schade aan de natuur en het milieu. En het maakt mensen niet gelukkiger. We willen een eerlijke economie waar we allemaal beter van worden. Een eerlijke verdeling van geld en macht. Aandeelhouders van grote bedrijven steeds rijker en gewone burgers steeds armer? Die tijd is voorbij. Onmisbare beroepen die altijd slecht worden betaald, zoals leraren en zorgpersoneel? Die krijgen juist wat ze verdienen: meer salaris en meer collega's.

Een eerlijke toekomst

In dit verkiezingsprogramma lees je meer over onze plannen voor een duurzame toekomst. Voor de dieren. Voor de planeet. Voor iedereen. Een eerlijke toekomst met aandacht voor wat écht belangrijk is. Zoals de gezondheid en het welzijn van mensen, dieren en de natuur. De Partij voor de Dieren kan niet wachten om onze plannen uit te voeren. Plannen die voor grote verandering zorgen. Zodat de Aarde weer leefbaar wordt en blijft. Samen met jou winnen we onze wereld terug. Help mee en kies woensdag 22 november Partij voor de Dieren.

PROFIT

PRIVATE

1

Een leefbare Aarde

Klimaatproblemen en
natuurproblemen eerlijk oplossen

De Aarde leefbaar krijgen en houden: voor alle bewoners. Dat is onze grootste uitdaging. Samen kunnen we problemen oplossen. Door op een andere manier te denken. En de huidige manier van denken - waardoor de problemen zijn ontstaan - te veranderen. De Partij voor de Dieren wil doen wat nodig is. Centraal stellen wat het meest belangrijk is en het meest kwetsbaar: dieren, natuur, milieu en mensen. En bewust kiezen. Voor leven, eten, wonen en werken in harmonie met onze omgeving. Ecocentraal noemen wij dat. Vriendelijk zijn voor de natuur, voor het milieu en voor elkaar. We willen een gezonde planeet. Voor iedereen die nu leeft. En generaties na ons. Nu zijn duurzame plannen nodig om erger te voorkomen.

Crisis

De Aarde blijft opwarmen door broeikasgassen en het gebruik van gif (klimaatcrisis). Elke dag merken we de gevolgen van deze crisis. Er zijn overstromingen, bosbranden en zware stormen. Hete zomers, droogte en stortregens. Planten en dieren sterven steeds sneller uit. Regenwoud verdwijnt en zeewater warmt op. Als we niet in actie komen, is de Aarde eind deze eeuw 2,8 graden warmer. Grote delen van de wereld zijn dan onbewoonbaar of ze verdwijnen in de zee. Armere landen hebben geen geld om zichzelf te beschermen tegen klimaatrampen. Terwijl rijke landen de opwarming van de Aarde juist veroorzaken.

Ongelijkheid

Klimaatverandering zorgt dus voor ongelijkheid. Ook in Nederland. Het raakt sommige mensen harder dan anderen. Mensen met een laag inkomen hebben bijvoorbeeld meer last van hoge voedselprijzen. En heeft je huis slechte isolatie? Dan heb je meer last van een hittegolf in de zomer. De ongelijkheid wordt groter als we niets doen. Grote vervuilers - zoals fabrieken, energiecentrales en de vee-industrie - krijgen zelfs subsidie om duurzamer te worden. Terwijl veel huurwoningen nog niet energiezuinig zijn. De rijkste mensen vliegen rond in privévliegtuigen. Terwijl het openbaar vervoer alleen maar duurder wordt. We moeten vanaf nu andere keuzes maken. Anders komt de bestaanszekerheid van mensen in gevaar.

Minder dieren in vee-industrie

De overheid in Nederland doet nog veel te weinig om de natuur te beschermen en te herstellen. Het is daardoor ook crisis op veel andere gebieden. Er is vervuiling van de natuur door stikstof (stikstofcrisis). En er zijn steeds minder verschillende soorten planten en dieren (biodiversiteitscrisis). Een oplossing voor deze problemen is veel minder dieren in de vee-industrie. Want dat betekent: minder dierenleed, minder vervuiling en minder landbouwgrond. Als we kiezen voor duurzame landbouw zorgt dat juist voor genoeg gezond en betaalbaar voedsel. En een normaal inkomen voor de - duurzame - boer.

Wat is bestaanszekerheid?

Bestaanszekerheid gaat over de zekerheid dat je genoeg middelen hebt om te kunnen leven. Bijvoorbeeld voldoende inkomen. Maar ook schoon drinkwater. Een huis om in te wonen. En een gezonde leefomgeving. Bestaanszekerheid kan ook bedreigd worden door klimaatrampen. Zoals mislukte oogsten, stijgend zeewater, hitte of infectieziektes.

Stop opwarming van de Aarde

De Partij voor de Dieren wil de opwarming van de Aarde nú stoppen. En de natuur en het milieu herstellen. Iedereen draagt bij aan een duurzame samenleving die schoon, groen en diervriendelijk is. Hieronder lees je meer over onze plannen om de opwarming van de Aarde te stoppen:

- De Aarde mag niet verder opwarmen: maximaal 1,5 graad. Nederland moet er alles aan doen om dit te voorkomen. Er komt daarom een Klimaatwet. Hierin staat bijvoorbeeld dat Nederland uiterlijk in 2030 klimaatneutraal is. Dat betekent dat elk proces om iets te maken - voedsel of producten - er niet voor mag zorgen dat het klimaat verandert.
- Alle bedrijven houden zich aan de klimaatdoelen. Ook de luchtvaart, de scheepvaart, de vee-industrie en financiële bedrijven zoals banken.
- Grote vervuilers en financiële bedrijven maken een klimaatplan. Hierin staat hoe ze schadelijke uitstoot voorkomen.
- Burgers krijgen meer te zeggen bij het bedenken van klimaatoplossingen. Via een Burgerberaad voor het klimaat. In het Burgerberaad zitten verschillende mensen uit de samenleving. Ze werken mee aan een leefbare Aarde voor álle bewoners. De overheid neemt ideeën van het Burgerberaad serieus. En zet de plannen en adviezen om in regels.
- Er komt een ministerie voor Klimaat & Biodiversiteit. Dit ministerie is net zo belangrijk als het ministerie van Financiën. We checken voortaan of alle plannen van de overheid duurzaam zijn.
- De minister-president geeft iedere maand een persconferentie over het klimaat.

Eerlijke oplossing

De Partij voor de Dieren wil dat de vervuiler betaalt voor klimaatschade. Veevoerbedrijven, slachthuizen en stallenbouwers. De industrie en fossiele energiebedrijven (die zorgen voor aardgas, steenkool en aardolie). Maar ook financiële bedrijven zoals banken. En niet de mensen die de problemen niet veroorzaken.

Hieronder lees je meer over onze plannen om de opwarming van de Aarde te stoppen:

- Klimaatrechtvaardigheid betekent: een goed leven op een gezonde Aarde voor iedereen. Bij elk klimaatplan en elke subsidie checken we of het voldoet aan klimaatrechtvaardigheid.
- We geven geen geld meer aan de fossiele industrie. Fossiele brandstoffen - zoals aardgas, steenkool en aardolie - zijn schadelijk voor het milieu. We geven alleen geld aan duurzame energiebronnen, zoals zonne-energie en windenergie.
- De belasting op uitstoot van CO₂ gaat omhoog. En de belasting op uitstoot van broeikasgassen.
- Fossiele energiebedrijven betalen meer belasting over hun winst.
- Mensen met lage inkomens betalen minder belasting voor energie. Bedrijven die veel verbruiken betalen ook veel belasting.
- De rijkste 1% van de bevolking vervuult het meest. En ze zijn het minst duurzaam. Daarom verbieden we privévliegtuigen en grote luxe boten (superjachten).
- We verbieden reclames voor fossiele producten en diensten. Zoals auto's met een fossiele brandstofmotor en vliegreizen. Deze reclames verergeren het klimaatprobleem.
- Klimaatmaatregelen worden betaalbaar voor burgers: een warm huis, duurzaam reizen en biologisch voedsel. We voorkomen dat mensen in armoede leven vanwege dure energie.
- Een duurzame samenleving heeft duurzame arbeidskrachten nodig. We helpen mensen bij het omscholen naar zinvolle, duurzame banen.
- De klimaatcrisis treft sommige landen extra zwaar. Terwijl deze landen het minst vervuilen. Nederland betaalt mee aan oplossingen voor deze landen. Ook fossiele bedrijven betalen voor milieuschade.

Energie besparen

De Partij voor de Dieren wil zo min mogelijk energie opwekken. Besparen is het belangrijkste. Want wat je niet verbruikt, hoeft je ook niet op te wekken. We maken huizen en kantoren energiezuiniger. Dat is beter voor het milieu. Het woont en werkt prettiger en je betaalt minder kosten voor energie. Hieronder lees je meer over onze plannen om energie te besparen:

- Nederland gebruikt in 2030 minstens de helft minder energie dan in 1990. Dat betekent bijvoorbeeld minder energieverbruik in de landbouw, de industrie en het vervoer. Besparen kan door duurzamere processen. Zoals het hergebruiken van producten. En het slimmer inzetten van grondstoffen.
- Er komt een nationaal plan om energie te besparen. Gebruiken bedrijven veel energie? Dan maken ze verplicht een plan om energie te besparen.
- We stoppen de sierteelt. En de kunstmestindustrie. Schaatsbanen en skibanen gaan dicht in de zomer. En op terrassen verbieden we terraswarmers.
- Een groot gebouw vol computers (datacentrum) verbruikt net zoveel energie als 100.000 gezinnen. We stoppen daarom met het bouwen van nog meer gebouwen vol computers.
- We maken afspraken over hoeveel energie apparaten en vervoermiddelen mogen verbruiken.
- Airconditioners verbruiken veel energie. We stimuleren duurzame manieren zoals zonwering en duurzame koeling. En natuurlijke oplossingen zoals bomen en groene daken.
- We gaan onnodig energieverbruik tegen. Zoals lampen die 's nachts branden in kantoren of etalages.

Sneller naar een slim energiesysteem

De Partij voor de Dieren wil snel veel minder CO₂ uitstoten. Het gebruik van fossiele brandstoffen - zoals aardolie en aardgas - stopt daarom. Broeikasgassen komen vrij bij het verbranden van bijvoorbeeld olie in fabrieken. De overheid moet dit niet steunen. We moeten juist snel omschakelen naar duurzame energie.

Dicht bij huis: opgewekt op je eigen dak of in jouw buurt. Hieronder lees je meer over onze plannen voor een nieuw energiesysteem:

- We investeren in eerlijk gemaakte zonnepanelen, windmolens en batterijen. En duurzame energieprojecten.
- We schakelen om naar een slim energiesysteem. En we gebruiken energie vooral - zonne-energie en windenergie - als de zon schijnt of als het waait.
- Het slimme energiesysteem is eigendom van de overheid. Niet van bedrijven. Inwoners in Nederland krijgen meer te zeggen over waar we welke energie opwekken. En waarvoor we de stroom gebruiken: bijvoorbeeld voor een voetbalveld of bibliotheek.
- Alle nieuwe huizen krijgen zonnepanelen. En iedereen mag zonnepanelen plaatsen. Er komen geen zonneparken in de natuur of op landbouwgrond. Alleen rondom luchthaven Schiphol.
- Wind op land is een belangrijke bron van energie. Maar het mag geen schade veroorzaken aan de gezondheid en de natuur. Omwonenden mogen daarom altijd meepraten over nieuwe plannen voor windenergie op het land.
- Energiebedrijven leveren verplicht duurzaam opgewekte stroom uit Nederland. Elk jaar steeds meer. Is er nog extra energie nodig? Dan halen we groene stroom uit het buitenland.
- We bouwen het energienet uit. Dat duurt even. Daarom spreken we nu af wie wanneer hoeveel stroom kan gebruiken. Burgers, instellingen zoals ziekenhuizen en duurzame bedrijven hebben altijd voorrang.
- We verbruiken stroom verspreid door de dag en de nacht. Dat voorkomt overbelasting van het energienet.
- We moeten zo snel mogelijk af van het gebruik van olie, kolen en gas. Die brandstoffen blijven in de grond. In 2030 gebruikt Nederland helemaal geen olie, kolen en gas meer.
- We halen geen gas meer uit de grond in Groningen. En we sluiten kolencentrales. Ook gebruiken we lege gasvelden in Twente en Schoonebeek niet om vervuild water op te slaan.
- We stoppen met fabrieken en bedrijven die niet duurzaam zijn.

- We verbieden het halen van schaliegas en steenkoolgas uit de grond. Deze gassen zijn slecht voor het milieu.
- We stoppen met het afvangen en opslaan van broeikasgassen.
- Nederland bouwt geen nieuwe kerncentrale. Bestaande centrales gaan zo snel mogelijk dicht.
- We gebruiken alleen groene waterstof als energiebron. Geen waterstof op basis van fossiele brandstoffen of kernenergie.
- We verbieden biomassacentrales. Dat zijn energiecentrales waar biomassa - bijvoorbeeld hout - wordt verbrand om energie op te wekken. Biobrandstof is niet duurzaam.
- We verbieden het vergisten van mest om energie op te wekken (mestvergisters).

Het energienet is vol

Het energienet regelt de opslag en het vervoer van stroom door de leidingen. Bijvoorbeeld vanaf de windmolen via de energiecentrale tot in je meterkast. Maar ook als je zelf meer energie opwekt - zoals met zonnepanelen - dan je zelf verbruikt. Dan kun je opgewekte stroom teruggeven aan het energienet. Het energienet is in veel gebieden vol, hoor je vaak. Wat dat precies betekent? Dat er meer energie wordt gevraagd dan er kan worden geleverd. Of dat er soms geen plek is voor alle extra opgewekte stroom. Dat is zonde. We breiden het energienet daarom uit. En investeren meer in het opwekken en opslaan van energie in de buurt. Maar vooral: we moeten minder energie verbruiken.

Minder verspillen en minder spullen

De Partij voor de Dieren wil zuinig omgaan met grondstoffen. Minder verspillen en minder spullen maken die we toch niet nodig hebben. Ons doel: een volledig circulaire economie in 2030. Een economie waarin we grondstoffen steeds opnieuw gebruiken. En er geen afval is. Hieronder lees je meer over onze plannen om minder grondstoffen te verspillen:

- Er komt een Grondstoffenwet. Hierin staat hoe we minder grondstoffen kunnen gebruiken. Ook de overheid mag niet meer grondstoffen gebruiken - bij het uitvoeren van plannen - dan afgesproken.
- We maken minder spullen en kopen minder spullen. Spullen die schade veroorzaken aan het milieu worden duurder. Spullen van hergebruikte grondstoffen juist goedkoper.
- We maken geen wegwerpspullen meer. En nieuwe spullen bevatten zo veel mogelijk hergebruikte materialen.
- Er komen strenge regels voor het ontwerpen van nieuwe producten. Deze regels moeten ervoor zorgen dat spullen langer meegaan. Of eenvoudig te repareren zijn.
- Er komt statiegeld op alle drankverpakkingen.
- We verbieden wegwerpplastic. Plastic vervuult de natuur. We verbieden het gebruik van kleine plastic deeltjes in bijvoorbeeld make-up.
- We gebruiken zoveel mogelijk herbruikbare verpakkingen. En gebruikte grondstoffen in de verpakking van producten moeten verplicht worden vermeld. Dit helpt ook bij het scheiden van afval.
- We halen geen buitenlands afval meer naar Nederland om te verbranden.
- Bedrijven betalen voor het afval dat ze veroorzaken. De overheid zorgt ervoor dat bedrijven minder afval maken.
- We verbieden de verkoop van sigarettenfilters. Die staan namelijk op nummer 1 van gevonden zwerfafval. Er komen rookvrije stranden, parken en natuurgebieden.

- Er komt een verbod op ballonnen die met gas zijn gevuld. Die komen vaak terecht in natuurgebieden. Dat kan dodelijk zijn voor dieren. Er komt ook een verbod op wensballonnen.
- Niemand ontvangt nog reclamefolders per post. Tenzij je een 'ja-ja-sticker' plakt op je brievenbus.
- De verkoop van vogelvoer in plastic netjes stopt. Vogels raken erin verstrikt. En lege netjes komen in de natuur.

Beschermen van de natuur

De Partij voor de Dieren wil vervuiling van de natuur stoppen. Natuur is de basis van ons bestaan. De basis van ons voedsel. De basis van een gezonde omgeving om in te leven. Zonder natuur geen schone lucht, water of voedsel. We moeten natuur daarom beschermen. Brengen mensen of bedrijven schade toe aan de natuur? Dan bestraffen we dat. Hieronder lees je meer over onze plannen om natuur te beschermen:

- Rechten voor de natuur komen in de Grondwet. Dan kunnen we natuurgebieden - zoals de Waddenzee - beter beschermen.
- In 2030 is de uitstoot van stikstof in Nederland minstens 70% minder dan in 2020. We leggen dit vast in de wet. Op plekken waar dat nodig is, is de uitstoot nog minder.
- De overheid zorgt ervoor dat de vee-industrie krimpt: met minstens 75% binnen 2 jaar.
- We straffen hard als iemand natuur beschadigt. Het Internationaal Strafhof mag bedrijven of landen aanklagen als ze natuur en milieu beschadigen of vernietigen.
- Wie de natuur vervuult, betaalt mee aan het herstel. Dat geldt bijvoorbeeld ook voor bedrijven in de vee-industrie.
- Fabrieken en bedrijven verminderen verplicht de uitstoot van stikstof. Zoals Tata Steel en Chemours. Ook de luchtvaart moet dat doen (luchthaven Lelystad Airport gaat nooit open).
- We verbieden het verbranden van biomassa om energie op te wekken. Bijvoorbeeld hout- en gft-afval.

- De overheid controleert of bedrijven zich houden aan milieuregels. Een bedrijf dat regels overtreedt, krijgt een hoge boete.
- We verbieden het storten van afval in water. Zoals granuliet of bouwpuin.

Groei van de natuur

De Partij voor de Dieren wil méér natuur. Er is ooit een plan gemaakt om in Nederland natuurgebieden met elkaar te verbinden en te beschermen: de Ecologische Hoofdstructuur. We voeren dit plan uit. Hieronder lees je meer over onze plannen om de natuur te verbinden en te beschermen:

- De overheid bepaalt het natuurbeleid, niet de provincies. Dat geldt ook voor plannen om de natuur te herstellen.
- De overheid verbindt natuurgebieden met elkaar. Daar wordt de natuur sterker van en het is beter voor de biodiversiteit.
- De Ecologische Hoofdstructuur - een netwerk van natuurgebieden - is in 2027 klaar. De overheid verkoopt geen natuurgebieden.
- De overheid koopt natuurgebieden die aangetast zijn. De overheid moet deze natuurgebieden herstellen en verbinden met andere natuurgebieden.
- We verbieden mijnbouw - zoals gaswinning en zoutwinning - rondom natuurgebieden. Dat geldt ook voor sierteelt.
- Activiteiten en projecten mogen de natuur nooit aantasten. Tenzij ze noodzakelijk en echt duurzaam zijn voor de toekomst. Er komt dan in de directe omgeving wel dubbel zoveel natuur voor terug.
- We maken de landbouw in Nederland weer gezond. Zonder dierenleed. Maar met gewassen die zorgen voor gezond voedsel voor iedereen. Voedsel dat plantaardig en biologisch is, uit de eigen regio.
- We helpen boeren bij het omschakelen naar duurzame, plantaardige landbouw. Er komt een maximaal aantal dieren per bedrijf, per regio. En we verbieden megastallen.

- Landbouwgrond wordt natuurgebied. Planten en dieren krijgen dan meer ruimte. Hierdoor hebben ze meer kans om te overleven. En de uitstoot van gassen die slecht zijn voor het milieu (door vee-industrie) neemt af.
- Er is ook natuurherstel nodig buiten de natuurgebieden. Bijvoorbeeld langs sloten en plassen, op akkers en weides, in steden en tuinen.
- We richten het landschap diervriendelijk in. Zonder overlast door kunstlicht. En we verbieden het gebruik van (landbouw)gif.
- De zee laten we met rust. Activiteiten en projecten mogen de zee niet aantasten.

Caribische natuur beschermen

De Partij voor de Dieren wil ook de mensen en de unieke natuur op Bonaire, Saba en Sint Eustatius (Statia) (Caribisch Nederland) beschermen. Net als andere landen in ons koninkrijk: Aruba, Curaçao en Sint Maarten. Deze bijzondere Nederlandse gemeenten en eilanden hebben een grote biodiversiteit. Maar mensen, dieren en planten lijden onder de klimaatveranderingen. Onder gevolgen van zeewater dat steeds warmer wordt en stijgt. Onder de gevolgen van steeds langere periodes van droogte en hitte. Hieronder lees je meer over onze klimaatplannen voor de Caraïben:

- De overheid helpt bij het beschermen en versterken van de natuur op en rond de Caribisch Nederlandse eilanden. Met kennis én met geld. Het beschermen van de koraalriffen is belangrijk. Het is bijzondere natuur. Maar het beschermt ook de kust.
- Nederland investeert in een duurzame economie voor de eilanden. En in een duurzaam voedselsysteem. Zodat iedereen betaalbaar voedsel heeft.
- We verbieden de verkoop en import van zonnebrandcrèmes. Als die schadelijk zijn voor het koraal.
- We geven geld voor de aanleg van systemen om afvalwater te zuiveren. Zodat afvalwater niet terugstroomt in de zee.
- We geven geen geld aan activiteiten die schadelijk zijn voor de biodiversiteit.
- We beschermen in het wild levende dieren. Zoals ezels, honden en katten. De overheid zorgt voor

minder zwerfdieren.

- We helpen gewonde en zieke dieren. Bijvoorbeeld in een speciaal opvangcentrum.

Bomen planten

De Partij voor de Dieren wil meer bomen en bossen. Mensen en dieren kunnen niet zonder bomen. Ze zorgen voor gezondere lucht. Ze verkoelen de Aarde. En ze versterken de biodiversiteit. Ook in steden en dorpen zijn bomen belangrijk. We planten niet alleen nieuwe bomen. Maar we zorgen vooral ook goed voor oude en grote bomen. Hieronder lees je meer over onze plannen voor meer bomen en bossen:

- We planten veel bomen aan die van nature in een gebied voorkomen (inheemse bomen). Zo versterken we de natuur. Bomen in steden zorgen ook voor een fijner klimaat bij hitte.
- We beschermen inheemse bomen en bossen. Dat betekent geen kap voor de productie van hout. En dode bomen blijven liggen.
- We geven minder snel een kapvergunning. Kan een boom echt niet langer blijven staan? Dan onderzoeken we eerst of we de boom kunnen verplaatsen. We beschermen hiermee rustplaatsen en nesten van dieren. We bestraffen het kappen van bomen zonder vergunning.
- Bomen zijn geen brandstof. Stoken van hout en resthout - voor energie - is niet duurzaam en ongezond. We stoppen met geld geven aan houtige biomassa. We verbieden het gebruik van biomassa om energie en warmte op te wekken.
- Producten mogen niet bijdragen aan ontbossing (in de hele wereld). Of aan het vernietigen van natuur en milieu. We leggen dit vast in de wet.

Stop de watercrisis

De Partij voor de Dieren wil schoon oppervlaktewater en schoon grondwater. Want water is van levensbelang. Het is de basis van ons drinkwater en ons voedsel. En de thuisbasis van dieren, insecten en planten. Maar het gaat niet goed met de kwaliteit van het water. Nederland heeft zelfs de slechtste waterkwaliteit van Europa. Planten en dieren sterven hierdoor uit. En onze volksgezondheid komt erdoor in gevaar. Hieronder lees je meer over onze plannen voor een betere kwaliteit van het water:

- We zorgen voor echt schoon en voldoende water in Nederland. En we halen de Europese doelen voor schoon en gezond water (Kaderrichtlijn Water) al in 2025.
- We stoppen vervuiling van grondwater en water in sloten, meren en rivieren door mest, landbouwgif, resten van medicijnen, plastic en chemisch afval. Daarom verbieden we bijvoorbeeld het gebruik van mest in de landbouw. En het gebruik van kleine plastic deeltjes in make-up. Er mogen minder dieren in stallen.
- We verbieden het gebruik van schadelijke PFAS. Bedrijven mogen geen PFAS uitstoten in de lucht. Of lozen in het water. Deze stoffen zitten bijvoorbeeld in voedselverpakkingen, in pannen, kleding en make-up.
- We straffen bedrijven die water vervuilen. Boetes worden hoger en strenger. De overheid controleert of bedrijven zich houden aan de milieuwetten.
- De overheid controleert het gebruik van bestrijdingsmiddelen. We verbieden de verkoop van bestrijdingsmiddelen aan burgers.

Waterschappen in Nederland

In Nederland regelen 21 waterschappen het waterbeheer. Ze moeten bijvoorbeeld zorgen voor voldoende water in een regio. Voor schoon water. En ons land beschermen tegen overstromingen. Nu hebben vooral boeren en bedrijven invloed op de waterschappen. Maar dat moet anders. Voortaan kiezen de burgers alle leden van het algemeen bestuur van een waterschap. Zodat iedereen invloed kan uitoefenen op het werk van een waterschap.

Meer water voor de natuur

De Partij voor de Dieren wil de droogte in Nederland tegengaan. Door droogte komen vaker bosbranden voor. De biodiversiteit gaat erdoor achteruit. En dijken kunnen scheuren en huizen verzakken. We houden het waterpeil niet meer laag voor de landbouw (dat gebeurt nu zodat zware machines makkelijker op het land kunnen). Hieronder lees je meer over onze plannen voor meer water voor de natuur:

- We maken waterstanden weer gezond. Dankzij een natuurlijk waterpeil. En een eerlijke verdeling van het gebruik van water. Zo kunnen bijvoorbeeld ook weidevogels beter overleven. De landbouw gebruikt nu te veel grondwater en kraanwater.
- We verlagen de stand van het grondwater niet voor landbouw. Zo kunnen natuurgebieden zich herstellen. En worden veengronden weer nat.
- Bij ernstige droogte verdelen we water eerst voor drinkwater en de natuur.
- De landbouw mag geen water halen uit de bodem. Bijvoorbeeld door het slaan van waterputten.
- We voeren regenwater niet meer af via de riolering. We voeren vervuild water apart af.

- We maken tuinen groener. We gebruiken minder tegels en meer planten en struiken.
- We geven geen belastingvoordeel aan grote bedrijven die meer dan 300 kubieke meter water gebruiken. Grote bedrijven betalen juist meer voor drinkwater. Er komt ook een extra waterbelasting voor bedrijven die veel water gebruiken.

Bescherm het leven in het water

De Partij voor de Dieren wil de zee beschermen. De helft van de zuurstof op Aarde komt van de oceanen. Ze koelen de planeet ook af. Maar onze Noordzee en de Waddenzee worden vervuild. En er wordt te veel in gevist. Grote vissen zijn zeldzaam geworden. Zoals haaien en roggen. En sommige visserij veroorzaakt schade aan de zeebodem. Hieronder lees je meer over onze plannen om leven in de zee te beschermen:

- Er komen meer beschermde zeegebieden. Daar mag niemand in vissen. Er mogen ook geen andere schadelijke activiteiten plaatsvinden, zoals gaswinning. Vissen, planten en de zeebodem kunnen zich dan herstellen. We beschermen gebieden zoals het Friese Front, Natuurpark Oosterschelde en de Centrale Oestergronden helemaal.
- Activiteiten en projecten mogen de zee niet aantasten. Tenzij ze noodzakelijk en duurzaam zijn voor de toekomst.
- We beschermen trekvisserij en zeezoogdieren. Dat leggen we vast in de Wet natuurbescherming. We leggen vistrappen aan, als het nodig is. Zodat vissen doorgang krijgen naar andere zeegebieden.
- Vissen moeten langs sluizen en gemalen kunnen zwemmen. Elk jaar sterven daarin namelijk miljoenen vissen. We passen daarom sluizen en gemalen aan. Visserij stopt in de buurt van trekroutes van vissen. De Haringvlietsluizen gaan verder open.
- Er komt een waterverbinding voor vissen tussen het IJsselmeer en het Markermeer. En een trekroute.
- Veel kades, dijken en oevers in Nederland zijn harde waterkeringen. Bijvoorbeeld van beton of staal. Dat is slecht voor het waterleven. Er komen meer groene, diervriendelijke en duurzame keringen.

- We beschermen de natuur tegen de risico's van ongelukken in de scheepvaart. De zuidelijke vaarroute langs de Waddeneilanden gaat dicht.
- We beschermen scheepswrakken die van waarde zijn voor planten en dieren onder water.

Betaalbaar, groen en beter vervoer

De Partij voor de Dieren wil veilig en bereikbaar vervoer voor iedereen. Vervoer dat duurzaam is. En zuinig omgaat met energie, grondstoffen en de ruimte waarin we leven. Zoals betaalbaar openbaar vervoer. En meer plek voor fietsers en voetgangers. Dat is goed voor onze gezondheid. En beter voor het milieu. Hieronder lees je meer over onze plannen voor slim vervoer:

- Er komen meer veilige en snelle fietspaden. Dankzij deze nieuwe fietsroutes kun je verder van je werk wonen (vergroten woon-werkafstand). Bestaande fietspaden onderhouden we beter.
- Fietsers en voetgangers krijgen bij verkeerslichten eerder groen licht.
- We stimuleren het kopen van een fiets met belastingvoordeel.
- Er komt meer ruimte om een fiets mee te nemen in het openbaar vervoer.
- Er komen meer ov-fietsen en plekken waar een ov-fiets staat.
- Er komen meer woonerven. Daar heeft de voetganger altijd voorrang.
- Het openbaar vervoer wordt 50% goedkoper. Ook schaffen we btw op tickets af. Voor mensen met lage inkomens wordt openbaar vervoer gratis.
- We stoppen met het systeem van klassen in de trein (1e en 2e klasse). Zodat er voor iedereen een betaalbare zitplaats is en genoeg stiltecoupé's.
- We verkorten de reistijd tussen de Randstad en Noord- en Oost-Nederland. De Lelylijn en Nedersaksenlijn komen zo snel mogelijk. En er komt een nieuwe, snelle treinverbinding tussen Utrecht en Breda.
- Reizen met de trein moet prettig zijn. Treinen worden langer en komen vaker. Met schone wc's, stopcontacten en internet.

- Op stations komen werkplekken. We maken stations beter toegankelijk voor ouderen en mensen met een beperking. En er komen bijvoorbeeld gratis bewaakte fietsstallingen.
- Er komen meer lightrails, zoals de Randstadrail. Hierdoor worden kleine woongebieden beter bereikbaar.
- Er komen meer bussen om het netwerk van openbaar vervoer groter te maken. Nieuwe bussen zijn 100% duurzaam. In 2030 zijn álle bussen 100% duurzaam. Op de snelweg veranderen rijstroken in busbanen.
- Onderwijsgebouwen, zorginstellingen en gebouwen van de overheid zijn goed bereikbaar met het openbaar vervoer. Waar je ook woont. Ook voor mensen met een beperking.

Minder auto's

De Partij voor de Dieren wil minder auto's op straat. Dat is nodig om het klimaat, mensen en dieren te beschermen. En zo houden we steden leefbaar. Hieronder lees je meer over onze plannen voor minder auto's:

- De maximumsnelheid op de snelweg wordt overdag en 's nachts: 100 km per uur. Op ringwegen rondom grote steden: 70 km per uur.
- Binnensteden worden zoveel mogelijk autovrij. Parkeren kan buiten de stad. De maximumsnelheid in de bebouwde kom wordt 30 km per uur.
- We zijn voor minder autobezit. Dat stimuleren we met beter openbaar vervoer. En met belastingvoordeel voor (elektrische) deelauto's.
- Je betaalt minder belasting als je minder autorijdt. Maar hoe groter en vervuilender je auto, hoe meer je betaalt. We verhogen de motorrijtuigenbelasting voor grote, vervuilende auto's.
- We moedigen thuiswerken aan. Dat zorgt voor minder woon-werkverkeer.
- Er komen geen nieuwe wegen. Ook maken we bestaande wegen niet breder. We verbieden de verbreding van de A27 bij Amelisweerd en het doortrekken van de A15 door de Rijnstrangen.

- Er komen meer milieuzones in steden. Bepaalde voertuigen mogen dan niet in zo'n gebied. Dat zorgt voor minder uitstoot van fijnstof en een schonere lucht.
- In de buurt van natuurgebieden mag je 's nachts niet hard rijden.
- Er komen meer trajectcontroles. Dat zorgt voor minder ongelukken.
- Auto's krijgen een snelheidslimiet.

Minder vliegen, meer treinen

De Partij voor de Dieren wil minder vliegverkeer en betere treinen. Minder vliegtuigen betekent minder vervuiling en geluidsoverlast. De trein wordt goedkoop, prettig en snel. Dan wordt het een goede vervanger van het vliegtuig. Hieronder lees je meer over onze plannen voor minder vliegen en meer treinen:

- Er komt een betaalbaar en toegankelijk treinnetwerk in Europa. De btw op internationale treintickets verdwijnt. Reizigers moeten online gemakkelijk reizen kunnen boeken.
- Er komen directe verbindingen tussen Nederland en grote steden in Europa. Zoals naar Hamburg, Kopenhagen, Berlijn, Praag, München, Parijs en Londen. Ook (korte) treinverbindingen met België en Duitsland worden beter.
- Er komen meer nachttreinen en autotreinen.
- Het vliegverkeer in Nederland moet afnemen. Dat is nodig voor het klimaat, onze leefomgeving en de veiligheid. De vierde aanvliegeroute voor Schiphol komt er niet.
- Vliegveld Twente en Lelystad Airport blijven dicht voor commerciële vluchten. Vliegveld Maastricht Aachen Airport, Groningen Airport Eelde en Rotterdam The Hague Airport gaan dicht. Zo ontstaat er ook ruimte voor woningen.
- We verbieden vluchten tot 750 kilometer. Voor deze afstand is de trein een goede vervanger.
- We verbieden privévliegtoegen.
- We stoppen met belastingvoordelen voor het vliegverkeer. De luchtvaart betaalt een flinke CO₂-belasting.

- Hoe vaker je vliegt, hoe meer je moet betalen.
- We helpen personeel uit de luchtvaart bij het omscholen naar werk in het openbaar vervoer.

Minder vervoer van goederen

De Partij voor de Dieren wil stiller, schoner en klimaat-neutraal vervoer (transport) van goederen. Dat geldt voor vervoer per trein, over de weg, over water of per leiding. Hieronder lees je meer over onze plannen voor minder vervoer:

- De scheepvaart betaalt een flinke CO₂-belasting. En belasting voor de uitstoot van broeikasgassen. Schepen mogen geen giftige stoffen meer afvoeren in de zee.
- De scheepvaart investeert in zuiniger varen. Bijvoorbeeld met zeilen of robots die de romp schoon en glad houden.

- We stoppen met belastingvoordelen voor de scheepvaart.
- Er komt extra belasting voor vervuilende cruiseschepen. Grote boten krijgen minder snel toestemming om ergens aan te leggen. Cruiseschepen mogen in Nederland niet meer aanmeren en afvaren.
- We verbieden superjachten in Europa.
- In 2030 zijn bijna alle nieuwe bestelauto's en vrachtauto's elektrisch. Een klein deel rijdt op groene waterstof (uit wind- en zonne-energie).

Dieren- rechten

**Alle dieren moeten kunnen leven
zoals ze willen**

In Nederland wonen bijna 18 miljoen mensen. Maar ook honderden miljoenen dieren. Een gezonde democratie houdt daarom rekening met dieren. Dieren zijn geen ‘dingen’. Ze hebben ook gevoel en rechten. We moeten dieren beschermen. En ze een fijne plek geven om te leven: in het wild of bij mensen thuis. Een samenleving is pas duurzaam als die samenleving ook diervriendelijk is. Met de levens van dieren gaan we dus met zorg om.

Veiligere wereld voor dieren

Een veiligere wereld voor dieren is een veiligere wereld voor mensen. Toch worden dieren door mensen gefokt, misbruikt, verhandeld en gedood. In Nederland sterven elk jaar meer dan 500 miljoen dieren na een verschrikkelijk leven in de vee-industrie. Verkeerd omgaan met dieren is ook gevaarlijk. Infectieziektes zoals COVID-19 zullen bijvoorbeeld vaker voorkomen als we dieren blijven fokken en doden.

Dierenrechten in de Grondwet

De Partij voor de Dieren wil dieren met respect behandelen. Dierenrechten moeten in de Grondwet. Dan voorkomen we dierenleed. En kunnen we mensen die dierenleed veroorzaken beter straffen. Hieronder lees je meer over onze plannen om dieren te beschermen:

- De rechten van dieren komen in de Grondwet.
- Er komt een betere wet die dieren beschermt: de nieuwe Wet dieren.
- De overheid maakt keuzes die niet schadelijk zijn voor dieren. Dierenrechtenorganisaties geven daarbij advies.
- Er komt een ministerie van Volksgezondheid en Dierenwelzijn. Dit ministerie houdt zich bezig met het welzijn van mens én dier.
- Dieren moeten uit de voedselketen. Dat betekent zo snel mogelijk een einde aan de vee-industrie.
- Het aantal dieren in de vee-industrie moet de komende 2 jaar al omlaag: met minstens 75%.

Dieren hebben recht op natuurlijk gedrag

De Partij voor de Dieren wil dat dieren kunnen leven zoals ze willen. In de vee-industrie kunnen ze dat niet. Miljoenen eenden komen bijvoorbeeld nooit buiten. Ze hebben geen water om in te zwemmen. Kalfjes en lammetjes worden weggehaald bij hun moeder, direct na de geboorte. We regelen in de wet dat dit niet meer gebeurt, zolang de bio-industrie nog bestaat. Zodat kippen een stofbad kunnen nemen. En varkens in de aarde kunnen wroeten. Koeien en geiten moeten buiten lopen, niet in dichte stallen. Hieronder lees je meer over onze plannen om dieren te laten leven zoals ze willen:

- Dieren in de vee-industrie krijgen vrije uitloop naar de wei. Er is genoeg plek om te schuilen bij hitte en regen. Ook in de stal is genoeg ruimte, stro en afleiding.
- Kalfjes, lammetjes, stierkalfjes, rammetjes en bokjes blijven na de geboorte bij hun moeder.
- We verbieden kraamboxen waarin zeugen tussen stangen staan. Zeugen mogen nestelen en hun biggetjes verzorgen.
- We verbieden het onvruchtbaar maken (castreren) van biggen. Net als het afbranden of afknippen van staarten. Of het afvijlen van tanden en het onthoornen van koeien en geiten.
- We verbieden het vergassen van pasgeboren haantjes.
- We verbieden het produceren van blank kalfsvlees. Kalveren worden voor blank kalfsvlees expres ziek gemaakt.
- Elke eendenhouderij en konijnenhouderij moet dicht.

- We willen geen plofdieren: dieren die in korte tijd worden vetgemest en geslacht. Nu zakken plofkippen door hun pootjes. En kunnen dikbilkoeien niet meer natuurlijk bevallen. Het fokken op snelle groei van dieren moet stoppen.
- We verbieden het fokken, gebruiken en houden van dieren als ze niet kunnen leven zoals ze willen. Of als ze ernstig lijden.
- We verbieden het fokken op 'extreme productie'. Zoals bij melkkoeien (die steeds meer melk moeten produceren).
- We verbieden het doorfokken van zeugen (waarbij ze moeten bevallen van zoveel mogelijk biggetjes).
- We verbieden het onnatuurlijk bevruchten van dieren.
- We verbieden de handel en import van ganzenlever of eendenlever. De overheid zet zich ook in voor een verbod in Europa.

Voorkom dierenleed tijdens vervoer en slacht

De Partij voor de Dieren wil dat zo min mogelijk dieren worden vervoerd. Gebeurt dat wel voor de slacht (zolang slachthuizen nog bestaan)? Dan moet dat zo min mogelijk pijn en stress veroorzaken. Hieronder lees je meer over onze plannen om dieren zo min mogelijk te laten lijden tijdens het vervoer en de slacht:

- Het vervoeren van dieren mag maximaal 2 uur duren. Is het 25 graden of warmer? Dan geldt een verbod op vervoer.
- We verbieden vervoer van levende dieren naar landen buiten de Europese Unie (EU). Dat geldt ook voor import uit landen van buiten de EU.
- Veewagens krijgen een gps-volgsysteem om ze te controleren.
- We verbieden de export van eendagskuikens.
- We verbieden het vervoer en de import van jonge kalfjes.
- Slachthuizen betalen een belasting voor de slacht.
- We verbieden manieren van slachten die pijn en angst veroorzaken. Zoals CO₂-verdoving bij varkens. En verdrinking bij kippen.
- We verbieden onverdoofd slachten voor iedereen. Ook als dat vanwege het geloof gebeurt.

- We verbieden veemarkten. Dat zorgt voor veel dierenleed en stress.

Controle op dierenwelzijn

De Partij voor de Dieren wil betere controle op dierenwelzijn. Bijvoorbeeld meer en onverwachte controles in de vee-industrie. En op andere plekken waar dieren in contact komen met mensen. We straffen strenger. En regelen boetes goed en duidelijk in de wet. Hieronder lees je meer over onze plannen voor betere controles:

- Er komt cameratoezicht bij stallen en slachterijen.
- Er komt vernieuwing bij de Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit (NVWA). De NVWA wordt onderdeel van het nieuwe ministerie van Volksgezondheid en Dierenwelzijn.
- Er komen meer controles in de vee-industrie. De overheid voert deze controles uit.
- De slachtsnelheid moet flink omlaag. Dat betekent: minder dieren die in slachthuizen worden gedood.
- Er zijn geen vaste controleurs per slachthuis. Controleurs wisselen tussen slachthuizen. In slachthuizen zijn bijvoorbeeld altijd 2 dierenartsen aanwezig. Of een dierenarts en een medewerker van de dierenpolitie.
- Slachthuizen die regels erg overtreden, gaan dicht. Medewerkers die dieren extra mishandelen krijgen een beroepsverbod.
- De NVWA geeft meteen boetes bij het overtreden van regels. De hoogte van de boete hangt af van de omzet van de slachterij. Controlegegevens zijn openbaar: voor iedereen te zien.
- We stoppen met het oormerken van dieren. De overheid zorgt voor een diervriendelijke manier, zoals chipherkenning.
- Er komen regels voor brandveiligheid in stallen. Dat betekent veel minder dieren per stal. En verplichte waterinstallaties en vluchtroutes. Luchtwassers worden verboden.

Eerlijke informatie over de vee-industrie

De Partij voor de Dieren wil dat mensen weten waar hun eten vandaan komt. Honderden miljoenen dieren sterven in de vleesindustrie en de visserij. Scharreleieren komen niet van kippen die lekker buiten lopen. Maar van kippen die hun hele leven in een propvolle schuur zitten. Mensen moeten weten wat er gebeurt - in de vee-industrie - voordat vlees in de supermarkt terechtkomt. Hieronder lees je meer over onze plannen voor eerlijke informatie over dieren in de vee-industrie:

- Er komt eerlijke informatie over het lijden en sterven van dieren. Veel burgers weten dat nu niet. We verbieden reclames over dierlijke producten.
- De overheid laat echte, eerlijke videobeelden zien van stallen, slachthuizen, het vervoer van dieren en de visserij.
- De overheid houdt cijfers bij over dieren in de vee-industrie. Bijvoorbeeld cijfers over het aantal dieren dat sterft tijdens transport. Of sterft in de stallen. Deze cijfers zijn openbaar voor iedereen.
- Vlees, zuivel en eieren krijgen een duidelijk etiket. Hierop staat waar het dier is geboren. En hoelang het heeft geleefd. Bij vlees staat ook waar het dier is geslacht. Consumenten kunnen live videobeelden bekijken van het slachthuis.

Vissen voelen pijn

De Partij voor de Dieren wil geen visvangst die zorgt voor dierenleed. Want vissen kunnen ook pijn en stress voelen. Zit een vis in een net? Of is een vis gevangen met haken? Dan volgt een gruwelijke strijd tegen de dood. Hieronder lees je meer over onze plannen om vissen zo min mogelijk te laten lijden:

- We verbieden visvangst met staande netten. In deze netten komen bijvoorbeeld bruinvissen vast te zitten, waardoor ze verdrinken.
- We verbieden het levend koken van kreeften, krabben en garnalen.
- We verbieden nieuwe viskwekerijen. Ook bestaande viskwekerijen gaan dicht binnen een bepaalde periode.

- We verbieden het onverdoofd slachten van vissen.
- We verbieden sportvissen (vissen als hobby). Sportvissen zorgt voor ernstig dierenleed.

Stop de jacht

De Partij voor de Dieren wil in het wild levende dieren met rust laten. Elk jaar schieten hobbyjagers zo'n één miljoen dieren dood in Nederland. En nog eens één miljoen andere dieren worden aangeschoten en ernstig verwond. De jacht moet daarom stoppen. Hieronder lees je meer over onze plannen om in het wild levende dieren met rust te laten:

- We beschermen dieren die in het wild leven. Dieren krijgen de rust, de ruimte en de bescherming om te leven zoals ze willen.
- We doden geen dieren die in het wild leven. Alleen als dat echt nodig is. Bijvoorbeeld als het dier ernstig lijdt. Of als er een gevaar is voor onze gezondheid. De overheid kan zo'n uitzondering maken na advies van een onafhankelijke deskundige. De provincie kan zo'n uitzondering niet maken.
- We verbieden de jacht door hobbyjagers. Er komt geen lijst meer met vrij bejaagbare diersoorten.
- We verbieden het vangen van dieren uit het wild. Of het uitzetten van dieren voor de jacht.
- Jachtopzichters zijn onafhankelijk. Net als speciale ambtenaren die jachtregels controleren. Ze werken niet voor jachthouders.
- We verbieden jagersclubs.
- We verbieden jachtvakanties in Nederland en het buitenland.
- Niemand mag dieren storen tijdens kwetsbare periodes. Bijvoorbeeld als ze broeden of zogen.
- Er komt een landelijk netwerk van zorg voor gewonde dieren die in het wild leven. Jagers doen hier niet aan mee.
- Wolven zijn een aanwinst voor de natuur in Nederland. Schapenhouders en boeren krijgen informatie over het beschermen van hun dieren tegen wolven.

- De koning stopt met jagen. Er komt geen geld meer voor onderhoud van het koninklijk jachtgebied. Kroondomein Het Loo blijft het hele jaar open voor publiek. En er wordt niet meer gejaagd.

Voorkomen in plaats van bestrijden

De Partij voor de Dieren wil de natuur weer in evenwicht brengen. Want de mens heeft de natuur uit balans gebracht. Dat zorgt bijvoorbeeld voor plagen, zoals de eikenprocessierups. Is de natuur gezond? Dan zorgen koolmezen, spechten, wantsen en vleermuizen voor minder eikenprocessierupsen. Maar door de aanplant van eiken en het maaien van struiken lukt dat niet meer. Veel gemeenten kiezen dan voor bestrijding met gif. Dat moet natuurvriendelijker en diervriendelijker. Hieronder lees je meer over onze plannen om overlast door dieren te voorkomen in plaats van te bestrijden:

- Verbouw rondom vliegvelden geen gewassen waar ganzen op afkomen. Maar plaats er bijvoorbeeld zonnepanelen.
- We verbieden het vergassen van dieren die in het wild leven. Zoals ganzen rondom vliegvelden. Lok ganzen naar andere gebieden waar ze veilig zijn.
- Boeren krijgen alleen schadevergoeding als ze diervriendelijk werken en ze toch schade hebben door dieren.
- We verbieden het gebruik van klemmen of vallen voor muskusratten en beverratten. Hierdoor sterven elk jaar 50.000 ratten.
- Er komen afrasteringen - bij wegen en dorpen - om zwijnen en herten tegen te houden. Of andere maatregelen om ongelukken met dieren in het verkeer te voorkomen. Zoals het verlagen van de snelheid.
- We voorkomen zwerfafval. Dat trekt dieren aan.
- Er komen speciale nestplekken voor meeuwen en duiven. Zo voorkomen we overlast in steden en dorpen.
- We doden geen verwilderde katten. Maar we vangen ze en verzorgen ze. We zorgen op een diervriendelijke manier voor minder zwerfkatten.

- In straten met veel eikenbomen komen struiken en nestkasten. Hierdoor komen meer natuurlijke vijanden van de eikenprocessierups terug.
- We doden geen bevers.
- Er komt een vergunning voor het hebben van een bijenkast. Zo beschermen we wilde bijen.

Draag geen dierenvacht

De Partij voor de Dieren wil Nederland vrij hebben van dons en bont. De vacht van een dier gebruiken voor mode kan echt niet meer. We hebben in 2021 in Nederland al gezorgd voor een verbod op het houden van nertsen voor bont. Maar dat is nog niet genoeg. In andere landen zorgt de productie van angorawol bijvoorbeeld voor dierenleed bij angorakonijnen. En ganzen en eenden worden levend geplukt voor dons. Dat moet stoppen. Hieronder lees je meer over onze plannen voor een donsvrij en bontvrij land:

- Nederland zet zich in voor een fokverbod van dieren voor de productie van bont, vacht en dons in Europa.
- We verbieden de import en verkoop van bont, kasjmier (geitenvacht), angorawol en producten van kangoeroe. En dons van ganzen en eenden.
- Op het label van kleding komt te staan hoe en hoeveel dieren ervoor zijn gedood. Deze maatregel geldt zolang er nog geen verbod is op deze kleding.
- Op producten van leer komt de herkomst te staan. We verbieden de import en verkoop van leer van dieren die hier speciaal voor worden gefokt. Zoals krokodillen, slangen, kangoeroes en hagedissen.

Dieren zijn geen vermaak voor mensen

De Partij voor de Dieren wil geen dierenleed in dierentuinen, circussen en shows. Geen (wilde) dieren in gevangenschap om mensen te vermaken. Gelukkig worden in films en shows steeds vaker echte dieren vervangen door animaties en videobeelden (gemaakt met computers). Hieronder lees je meer over onze plannen om dierenleed voor amusement te voorkomen:

- We verbieden het fokken van dieren voor dierentuinen, shows en kinderboerderijen. Alle dieren krijgen de ruimte die ze nodig hebben. Ook de dieren die het publiek nooit ziet. We verbieden het om publiek te lokken met pasgeboren of jonge dieren.
- Wilde dieren vastzetten met kettingen mag niet. Bijvoorbeeld bij olifanten en roofvogels. Deze dieren moeten zo natuurlijk mogelijk kunnen leven.
- Dierentuinen worden speciale opvanglocaties. Want dierenwelzijn is het belangrijkste. De overheid helpt hierbij met geld.
- Het Dolfinarium gaat dicht. Dat geldt ook voor andere dierenverblijven met water (aquaria). Ze mogen alleen nog open zijn als opvanglocatie voor zee(zoog)dieren.
- Het dierenwelzijn in kinderboerderijen moet veel beter. Dieren zijn geen knuffels. Ze moeten meer vrijheid krijgen. En op een rustige plek kunnen leven. We leggen dat vast in de wet.
- We verbieden het gebruik van alle wilde dieren als vermaak in circussen en parken.
- We verbieden kerststallen met levende dieren. Net als andere tradities en feesten waarbij dieren worden gebruikt.
- We verbieden sportwedstrijden met dieren. Zoals duivensport, hengelsport en het rapen van kievietseieren.
- We bepalen basisregels voor het welzijn van paarden. Paarden moeten vrij buiten kunnen bewegen. En ruimte krijgen om in kuddes te leven. Er komt een minimale leeftijd voor pony's en paarden om bereden te worden.
- Er komen regels voor het gebruik van dieren in de kunst en de media.

- We verbieden de verhuur van dieren.

Stop dierproeven

De Partij voor de Dieren wil stoppen met alle dierproeven. De proeven zelf en het opsluiten van dieren zorgen voor veel dierenleed. Vaak zijn onderzoeken zonder proefdieren betrouwbaarder. Hieronder lees je meer over onze plannen voor onderzoek zónder proefdieren:

- Nederland zet zich in Europa in voor onderzoeken zónder proefdieren. Ook in de rest van de wereld. De overheid geeft geen geld voor dierproeven. Wel voor manieren van onderzoek zonder proefdieren.
- We verbieden onderzoeken met apen. We sluiten het apenonderzoekscentrum BPRC zo snel mogelijk.
- We verbieden het fokken en doden van proefdieren.
- We verbieden het klonen van dieren. Bij klonen wordt een lichaamscel uit een dier gehaald. Daarmee wordt dan precies hetzelfde dier 'gemaakt'. We verbieden ook andere vormen van biotechnologie.
- Burgers en organisaties kunnen bezwaar maken tegen dierproeven.
- We verbieden dierproeven in het hoger onderwijs per direct. Zolang er nog dierproeven zijn mogen studenten en leerlingen dit weigeren.

Bescherm huisdieren

De Partij voor de Dieren wil exotische dieren als huisdier verbieden. In Nederland heeft de helft van alle huishoudens één of meer huisdieren. Niet alleen katten en honden. Ook exotische dieren. Maar hun behoeften en natuurlijk gedrag is anders dan bij honden en katten. Fokkers handelen ook veel in (exotische) dieren. Dat moet stoppen. Hieronder lees je meer over onze plannen om huisdieren te beschermen:

- We verbieden het fokken op uiterlijk van dieren. Zoals honden en katten met een platte snuit en een kleine schedel. Dit zorgt bij dieren bijvoorbeeld voor problemen met ademen.

- We verbieden de import van puppy's uit fokschuren. Dit controleren we streng.
- We verbieden het scheiden van kittens en hun moeder de eerste 12 weken.
- Er komt ook een verplichte chip voor katten. Nu is die er al voor honden.
- Er komt een bedenktijd bij het kopen van een huisdier. Er komt ook een lijst met dieren die geschikt zijn als huisdier.
- We verbieden de verkoop van dieren via internet, tuinwinkels en markten. Dierenasiels mogen wel dieren houden.
- We verbieden ook het tentoonstellen van dieren. Zoals bij paardenmarkten of vogelmarkten.
- Dieren mogen niet in afzondering worden gehouden. Zoals konijnen. We verbieden de verkoop van vissenkommen of te kleine hokken. Nieuwe eigenaren van dieren krijgen duidelijke informatie over dierenwelzijn.

Zorg voor dierenopvang en noodhulp

De Partij voor de Dieren wil betere opvang voor dieren. Elk jaar komen tienduizenden dieren terecht in het asiel. Ook pasgeboren dieren. Omdat eigenaren bijvoorbeeld niet meer voor ze willen zorgen. De overheid moet de dierenopvang goed regelen. Hieronder lees je meer over onze plannen voor betere opvang van huisdieren:

- De overheid zorgt voor meer geld voor dierenopvang. Er komen landelijke regels.
- Als je een huisdier koopt, dan gaat een deel van het bedrag naar een opvangfonds.
- Er komt een netwerk van opvang en dierenambulances voor heel Nederland.
- Dierenambulances mogen op een busbaan of trambaan rijden bij noodhulp.
- We houden bij rampen ook rekening met het redden van dieren.
- We houden bij thuishulp voor mensen ook rekening met hulp voor hun huisdieren. Mensen kunnen hun huisdier meenemen naar een zorginstelling.
- Slachtoffers van huiselijk geweld mogen in opvanghuizen hun huisdier meenemen.

- We schaffen de belasting (btw) af op geneeskundige zorg voor dieren. Want medische hulp voor dieren is geen luxe.
- We zorgen dat de kosten van medische zorg voor dieren betaalbaar blijft. Buitenlandse bedrijven mogen geen dierenartspraktijken kopen.

Pak dierenmishandeling aan

De Partij voor de Dieren wil mishandeling van dieren streng bestraffen. Wie dieren mishandelt, mag geen dieren meer houden. Politie en justitie moeten meer mishandelingen van dieren opsporen en bestraffen. En er komt een speciale officier van justitie voor dierenzaken. Hieronder lees je meer over onze plannen om dierenmishandeling aan te pakken:

- De dierenpolitie krijgt meer agenten. Deze agenten kunnen mensen opsporen die dieren mishandelen. De dierenpolitie mag ook controles uitvoeren in de vee-industrie.
- We moeten mishandelde dieren sneller en beter opvangen en verzorgen.
- We verbieden het doorverkopen of slachten van dieren uit de dierenopvang.
- Een dierenbeul krijgt strengere straffen en hogere boetes. En diegene mag nooit meer dieren houden. Dat geldt ook voor mensen die in het buitenland zijn veroordeeld voor het mishandelen of verwaarlozen van dieren.
- We trainen hulpverleners in het herkennen van dierenmishandeling.

Bescherm dieren in het wild

De Partij voor de Dieren wil wilde dieren beter beschermen: overal ter wereld. Nu is er veel criminele handel in bedreigde dieren. Veel van deze dieren worden via Nederland verkocht of vervoerd. We moeten deze misdaden beter opsporen en voorkomen. Hieronder lees je meer over onze plannen om handel in dieren aan te pakken:

- We verbieden de import en handel in exotische dieren. Nederland probeert hier ook wereldwijd afspraken over te maken met andere landen.
- We sporen criminele handel in bedreigde dieren beter op. We straffen criminele handelaren strenger.

- Nederland is tegen de jacht op walvissen en zeehonden. Er moet een jachtverbod komen, ook op dolfijnen op de Faeröereilanden en in Japan.
- Nederland verbiedt de doorvoer van producten van exotische dieren.
- Nederland zet zich in voor een verbod op het vangen van (blauwvin)tonijn. En op het ontvinnen van haaien.

Voedsel en landbouw

Samen zorgen voor betaalbaar, gezond
en duurzaam eten

Om te kunnen leven heb je gezond en betaalbaar voedsel nodig. Gezonde landbouw zorgt daarvoor: voor voedsel dat plantaardig en biologisch is, uit de eigen regio. Steeds meer mensen kiezen ook voor biologisch en plantaardig voedsel. Ze vinden het belangrijk om te weten waar ons eten vandaan komt. En hoe het wordt gemaakt. Het is tijd voor een echte omslag: naar plantaardige en biologische landbouw. Landbouw op een gezonde bodem. Met respect voor de natuur en het milieu. En respect voor het welzijn van dieren.

Naar een gezond voedselsysteem

Nederland is het meest ‘veedichte’ land ter wereld. De megastal van de wereld. Nergens zitten zoveel dieren zo dicht bij elkaar als in ons land. Elk jaar worden in Nederland meer dan 500 miljoen dieren gefokt en gedood. De kans op infectieziektes die overspringen van dier naar mens is groot. Er is veel uitstoot van gassen die slecht zijn voor het milieu (zoals ammoniak en broeikasgassen door het gebruik van mest). Ook landbouwgif vervuult de natuur. De Partij voor de Dieren wil daarom het voedselsysteem veranderen. We moeten naar een gezond voedselsysteem, zonder dieren. Dat is beter voor iedereen. Ook voor de boeren.

Dieren uit de voedselketen

Veel mensen denken nu nog: het fokken van dieren zorgt voor meer voedsel. Maar dat klopt niet. Want wie dieren fokt voor voedsel, moet die dieren veel eten voeren. Kostbaar voedsel wordt gebruikt als veevoer. Bijvoorbeeld twee derde van al het verbouwde graan in Nederland. We moeten landbouwgrond juist gebruiken om voedsel te telen voor mensen. Dieren moeten daarom uit de voedselketen. Veevoerbedrijven, slachthuizen, stallenbouwers en banken willen dat natuurlijk niet. Maar het is ook echt beter voor de boeren. Veel van hen leven nu onder de armoedegrens. Duurzame, gezonde landbouw zorgt voor betere inkomsten voor boeren.

Plantaardig voedsel

De Partij voor de Dieren wil gezond, diervriendelijk en betaalbaar voedsel. Dan is minder veevoer nodig. Komt er landbouwgrond vrij (om terug te geven aan de natuur of voor woningbouw). En er is minder schade aan de natuur. We kiezen voor vakmanschap van de boer, voor kwaliteit en voor duurzaamheid. We kiezen voor plantaardig eten. Hieronder lees je meer over onze plannen voor een gezond voedselsysteem met plantaardig eten:

- We willen meer plantaardige producten in plaats van dierlijke producten. Dat is beter voor dieren. Beter voor het milieu. En beter voor onze gezondheid. Een nieuw ministerie van Voedsel en Landbouw zorgt hiervoor.
- Duurzame, biologische en diervriendelijke boeren staan centraal bij het omschakelen naar een gezond voedselsysteem. Zij maken namelijk duurzaam voedsel voor iedereen.
- We zorgen voor goede informatie over plantaardige voeding. Over de voordelen en over duurzame en gezonde keuzes. Het Voedingscentrum werkt hieraan mee.
- Gezond, plantaardig voedsel wordt goedkoper. We schaffen de belasting (btw) op groente en fruit af.
- We verbieden reclames voor vlees, zuivel, eieren en vis. We stoppen met kiloknallers. Europese subsidie gaat niet meer naar het aanprijzen van vlees, maar naar het aanprijzen van plantaardig voedsel.
- Slachthuizen betalen een belasting voor de slacht.

- We steunen het ontwikkelen van nog meer plantaardige alternatieven voor vlees, vis, zuivel en eieren. Dat geldt bijvoorbeeld ook voor kweekvlees (als het geen dierenleed veroorzaakt). Maar niet voor het kweken van insecten.
- We voorkomen het onnodig weggooien van eten. Bijvoorbeeld door betere informatie te geven over hoelang producten houdbaar zijn.
- Supermarkten werken verplicht samen met plaatselijke voedselbanken. De overheid zorgt ook voor genoeg voedselbanken: voor mensen én dieren.
- De overheid koopt alleen nog maar 100% biologisch, duurzaam en plantaardig voedsel. De overheid zorgt voor voorlichting over het maken van lekkere maaltijden met plantaardige producten. Bijvoorbeeld met kookteams overal in het land.
- Scholen bieden meer gezonde maaltijden en fruit aan. Scholen moeten ook 100% biologisch, plantaardig en duurzaam inkopen. We stoppen met het geven van schoolmelk.
- Ook ziekenhuizen en andere zorginstellingen bieden gezonde, plantaardige en biologische voeding aan. Patiënten en bewoners krijgen altijd vers fruit.

Stop de vee-industrie

De Partij voor de Dieren wil dieren uit de voedselketen en stoppen met de vee-industrie. De vee-industrie is een verspiller van voedsel. We moeten landbouwgrond gebruiken om plantaardig en biologisch voedsel te verbouwen voor mensen. Hieronder lees je meer over onze plannen om dieren te bevrijden uit de vee-industrie:

- Het aantal dieren in de vee-industrie gaat omlaag: de komende 2 jaar met minstens 75%. Dat is ook goed voor de bodem. We helpen boeren bij het omschakelen naar duurzame, plantaardige landbouw.
- We maken voedsel regionaal, als dat kan. Dat betekent dat boeren gezond voedsel maken voor mensen in Nederland. En landen om ons heen.
- We gebruiken landbouwgrond duurzaam. En we geven de bodem de kans om te herstellen.

- We stoppen met teelt die niet duurzaam is: teelt waarbij veel gif wordt gebruikt. Zoals lelieteelt en bollenteelt. We helpen telers om te schakelen naar duurzame teelt.
- Het Europees Gemeenschappelijk Landbouwbeleid moet vernieuwen. We helpen boeren om te schakelen naar het maken van duurzaam, plantaardig voedsel.
- Ook voor de vee-industrie geldt: de vervuiler betaalt. De vee-industrie betaalt voor de uitstoot van stikstof en broeikasgassen.
- Boeren en tuinders krijgen een goede prijs voor hun producten. Ze mogen samenwerken om een eerlijke inkoopprijs af te spreken.
- De overheid zorgt voor landbouwvoorlichters. Deze adviseurs helpen boeren om te verduurzamen. En ze zorgen voor minder invloed van adviseurs van bedrijven die landbouwgif en veevoer verkopen.

Landbouw in balans met de natuur

De Partij voor de Dieren wil landbouw waarbij het vakmanschap van de boer centraal staat. In balans met de natuur. Want een gezonde natuur heeft alles wat nodig is voor gezond voedsel: een gezonde bodem, schoon water en biodiversiteit. Hieronder lees je meer over onze plannen om landbouw in balans te brengen met de natuur:

- We willen landbouw en tuinbouw met respect voor de natuur. We zijn voor duurzame vormen van voedselproductie. Bijvoorbeeld agrobosbouw (een combinatie van landbouw en bos op dezelfde grond).
- We gebruiken de bodem afhankelijk van de grondsoort. En afhankelijk van de natuurlijke stand van het water. Dat betekent natte teelt in veenweidegebieden. Weilanden geven we terug aan de natuur.
- We telen gewassen die slecht zijn voor de bodem maximaal 1 keer per 6 jaar op dezelfde plek. Zoals aardappelen.
- We stoppen hetzelfde gewas te verbouwen op hetzelfde stuk grond (monocultuur).

- We stoppen met het kapot bemesten van de bodem. We verbieden kunstmest. Er komt meer plantaardige mest.
- We verbieden het grondig bewerken van de bodem, zoals ploegen. Ook komen er kleinere, lichte landbouwmachines. We bewerken de bodem minimaal. Dan krijgt de bodem weer lucht.
- De bodem krijgt weer water. We vangen water op voor droge periodes. We verlagen het grondwaterpeil niet, maar houden de natuurlijke stand aan.
- De landbouw en tuinbouw worden gifvrij. We verbieden per direct het gebruik van gif.
- Ook voor de glastuinbouw geldt: de vervuiler betaalt. De glastuinbouw betaalt voor de uitstoot van broeikasgas. We stoppen met sierteelt.
- We onderzoeken veilige manieren om voedingsstoffen uit menselijke uitwerpselen te halen. En op akkers te krijgen.
- Minder dieren in de vee-industrie zorgt voor meer landbouwgrond. Vrijgekomen grond gebruiken we als natuur. En voor de productie van landbouwgewassen waarmee we duurzaam kunnen bouwen (bio-based). Bijvoorbeeld duurzame gewassen zoals hennep en vlas.

Gentechvrije landbouw

De Partij voor de Dieren wil geen gentech in de landbouw. Gentech betekent genetische manipulatie. Een manier om in het laboratorium de eigenschappen van planten en dieren aan te passen. Gentech zorgt bijvoorbeeld voor minder verschillende soorten. En voor meer gebruik van gif. Biologisch voedsel is wel gentechvrij voedsel. Hieronder lees je meer over onze plannen voor gentechvrije landbouw:

- Nederland wordt gentechvrij. We verbieden de teelt en import van gewassen die genetisch zijn bewerkt. We verbieden het importeren van dieren en producten die genetisch zijn bewerkt.
- Rassen van planten en dieren zijn geen eigendom van bedrijven.
- Nederland zet zich wereldwijd in voor kwekersrecht. Dat betekent dat boeren en gewasveredelaars nieuwe plantenrassen alleen mogen gebruiken of verhandelen.

- Zolang er nog genetisch bewerkte producten worden verkocht, moet dat op het etiket staan.

Regionale landbouw is beter voor de wereld

De Partij voor de Dieren wil landbouw die kansen biedt voor mensen in kwetsbare gebieden. Regionale landbouw: daar heeft de lokale bevolking en de natuur voordeel van. Hieronder lees je meer over onze plannen voor een gezonde, regionale landbouw:

- We beschermen boeren tegen oneerlijke concurrentie. We zijn tegen alle Europese handelsafspraken die zorgen voor import van producten van slechte kwaliteit.
- Het invoeren van voedsel dat we zelf ook - duurzamer - kunnen maken, wordt duurder. Kennis en kunde van de boer moeten we beschermen.
- We steunen ideeën voor regionale productie van voedsel. Dat geldt ook voor ideeën zoals stadslandbouw en voedselbossen. En boerderijen waar burgers samenwerken met de boer.
- Nederland zet zich in voor gezonde landbouw in armere delen van de wereld. We voorkomen dat landen en grote bedrijven grond roven in ontwikkelingslanden.
- We stoppen de invoer van producten die slecht zijn voor mensenrechten en dierenwelzijn.
- Nederland geeft geen geld voor het opzetten van vee-industrie in andere landen. We verbieden de export van stalsystemen en landbouwgif. Ontwikkelingsgeld gaat niet naar het uitbreiden van bijvoorbeeld Nederlandse rozenkwekers in andere landen.
- We verbieden de handel in voedsel door banken, handelaren en beleggers. Dit zorgt alleen maar voor hogere voedselprijzen.

Stop met leegvissen van de zee

De Partij voor de Dieren wil stoppen met het leegvissen van de zee. De Nederlandse visserij is medeverantwoordelijk voor het verdwijnen van sommige vissoorten. En voor het verwoesten van de zeebodem. Ook zeeën buiten Europa worden leeggevist. Zoals voor de kust van Afrika. Hieronder lees je meer over onze plannen voor herstel van vissoorten en natuur onder water:

- Het eten van vissen, schaaldieren en schelpdieren is niet nodig voor onze gezondheid. Gezonde vetzuren halen we uit algenolie en zeewier. Dat is beter voor het welzijn van vissen. Beter voor de natuur en de biodiversiteit. Er komt duidelijke informatie over plantaardig voedsel uit zee.
- We verbieden visserij op plekken waar het niet goed gaat met de vissoorten en de natuur onder water. We verbieden de vangst van paling, kabeljauw en tonijn. Uiteindelijk stoppen we overal met de visserij en met viskwekerijen.
- Onafhankelijke biologen bepalen hoeveel vis gevangen mag worden.
- Nederlandse boten die de natuur beschadigen mogen niet meer de zee op. Bijvoorbeeld monstertrawlers. Boten met sleepnetten. Of boten die vissen onder stroom zetten.

Tussenstappen naar een nieuw voedselsysteem

De Partij voor de Dieren wil met tussenstappen overgaan naar duurzame, regionale landbouw. Naar een nieuw en gezond voedselsysteem. Dat is nodig om het goed te doen. En om de gezondheid en het welzijn van mens, dier en natuur te beschermen. Hieronder lees je meer over onze plannen voor deze tussenstappen:

- Er komt een maximaal aantal dieren per bedrijf, per regio. We verbieden megastallen. Hoe minder dieren bij elkaar, hoe minder risico op ziektes.
- Er komen afspraken over de minimale afstand tussen stallen en plekken waar mensen wonen, werken en naar school gaan.

- We stoppen de import van levende dieren. We vervoeren zo min mogelijk dieren.
- We verbieden nieuwe - of het uitbreiden van - bedrijven met kippen, eenden en kalkoenen op plekken met veel water. En in gebieden waar al veel van dat soort bedrijven zijn.
- Er komt een systeem om griepvirussen bij te houden in bedrijven met veel varkens. Er moet voldoende afstand zijn tussen bedrijven met varkens, kippen, eenden of kalkoenen.
- We verbieden nieuwe - of het uitbreiden van - bedrijven met geiten. Geitenbedrijven binnen 2 kilometer van woningen stoppen. En schakelen bijvoorbeeld om naar plantaardige landbouw.
- Er komen strenge regels voor het gebruik van medicijnen bij dieren (antibiotica).
- We stoppen met het invoeren van veevoer. We verbieden de export van mest.
- We verbieden het vergisten van mest om energie op te wekken (mestvergisters).
- We verbieden reclames voor vlees, zuivel, eieren en vis. We stoppen met kiloknallers, plofkippen en plofmelk. Voor landbouwproducten betaal je een eerlijke prijs.
- We scheuren (kapotmaken en daarna weer inzaaien) grasland niet.
- Er wordt geen gif gebruikt in de buurt van plekken waar mensen wonen, werken en ontspannen. Ook niet op plekken waar dieren leven. We verbieden landbouwgif op weilanden.
- We vissen niet meer dan nodig is (onafhankelijke biologen geven hierbij advies).
- Het totaal aantal vissersboten wordt steeds minder.
- We controleren gemaakte afspraken in de visserij streng. Bijvoorbeeld met camera's of toezicht op de boot.
- We verminderen de bijvangst (vissen die ongewild worden gevangen) door bepaalde vistechnieken te verbieden.

ALL

YOU

NEED

IS LESS

4

De economie veranderen

Genoeg voor iedereen,
binnen de grenzen van de planeet

We maken meer dan we nodig hebben. Meer voedsel. Meer spullen. Meer apparaten. Maar meer groei zorgt voor schade aan de natuur en het milieu. En meer rijkdom komt niet terecht bij de mensen die het echt nodig hebben. De Partij voor de Dieren wil een eerlijke economie waar we allemaal beter van worden. Met meer gezonde lucht, meer schoon water en meer ruimte voor de natuur. Voor iedereen. Hier en in de rest van de wereld. Nu en in de toekomst. Want er is genoeg voor iedereen.

Werken om te leven

De economie richt zich nu alleen maar op meer geld verdienen en meer groei. Het maakt mensen niet gelukkiger. We willen een economie waarin we werken om te leven. En niet leven om te werken. We verspillen ook te veel spullen. Wegwerpbekers en telefoons die al snel te oud zijn. Apparaten die je niet kunt repareren en overbodige verpakkingen. En we verspillen te veel grondstoffen. We moeten minder grondstoffen gebruiken. Minder spullen kopen. En minder afval maken.

Een groene, eerlijke economie

De Partij voor de Dieren wil een groene, eerlijke economie die onze planeet aankan. Met meer zekerheid voor mensen. Met aandacht voor wat echt waardevol is: vriendschap, liefde, een goede gezondheid en tijd hebben voor elkaar. We willen ook eerlijke en duurzame belastingen. Grote bedrijven, miljonairs en vervuilers betalen meer. Werkenden en vooral mensen met een laag inkomen betalen minder. Hieronder lees je meer over onze plannen voor een duurzame economie:

- Alle bedrijven dragen verplicht bij aan de samenleving. Met een wettelijke zorgplicht en een klimaatplicht. Ze moeten voortaan duurzame keuzes maken.
- De winstbelasting voor grote bedrijven gaat omhoog: van 25% naar minstens 35%.
- Er komt een flinke belasting op de uitstoot van CO₂. En op plastic dat niet gerecycled is.
- We geven geen geld meer aan de fossiele industrie.

- We steunen het samen beheren van scholen, zorginstellingen en woningverhuurders.
- We maken een verschil tussen opbouwbedrijven en afbouwbedrijven. Opbouwbedrijven dragen bij aan een duurzame economie: ze krijgen belastingvoordelen. Afbouwbedrijven zijn vervuilende bedrijven: die betalen steeds meer belasting.
- De overheid gebruikt voortaan de Monitor Brede Welvaart bij het maken van keuzes. Hierbij is ook aandacht voor het welzijn en de gezondheid van mensen en dieren. Aandacht voor een schone omgeving om in te leven. En aandacht voor een duurzame samenleving. De overheid maakt geen keuzes meer door te kijken naar alle inkomsten van Nederland samen: het bruto binnenlands product (bbp).
- De overheid koopt alleen nog maar 100% duurzaam gemaakte spullen.

Genoeg voor iedereen

De Partij voor de Dieren wil rijkdom eerlijk verdelen. Dan hoeft niemand in armoede te leven. Nu bezitten de rijkste mensen (1%) een kwart van al het vermogen. Grote bedrijven maken steeds meer winst. Maar leraren en zorgmedewerkers zouden juist meer geld moeten verdienen. Net als mensen met zware beroepen (zodat ze na maximaal 40 jaar met pensioen kunnen). Hieronder lees je meer over onze plannen om rijkdom eerlijker te verdelen:

- Het laagste tarief op inkomen gaat omlaag. Het hoogste tarief omhoog. En topverdieners betalen nog meer belasting.

- De bestaanszekerheid is in gevaar omdat alles steeds duurder wordt (inflatie). Daarom verhogen we het minimumloon naar 16 euro per uur. Ook uitkeringen zoals de AOW, WIA Wajong en de bijstand stijgen.
- Vanaf 18 jaar krijgt iemand al het wettelijk minimumloon. Nu is dat nog vanaf 21 jaar.
- Belasting op vermogen gaat omhoog: 1% tot een bedrag van 500.000 euro. Daarna loopt dit op tot 5% voor vermogens boven de 5 miljoen euro.
- Mensen in hetzelfde huishouden hebben recht op bijstand. Ook als je partner wel genoeg verdient. Geld bijverdienen mag voor mensen in de bijstand.
- Jongeren met een beperking (Wajong) hebben recht op zinvolle en nuttige dagbesteding. Of een passende baan.
- Mensen die 15% arbeidsongeschikt zijn hebben recht op een uitkering (WIA).
- De kortdurende Werkloosheidsuitkering (WW) duurt 6 maanden.
- We helpen mensen met schulden sneller en beter. Hulp vragen bij schulden moet makkelijk gaan.
- We zorgen ervoor iedereen voldoende inkomen heeft voor alle basisbehoeften. Dan zijn er ook geen toeslagen nodig. En geen voedselbanken.
- Zolang er nog voedselbanken nodig zijn zorgt de overheid voor genoeg voedselbanken: voor mensen én dieren.
- De lonen in bijvoorbeeld het onderwijs en de zorg gaan flink omhoog.
- Kinderopvang wordt gratis voor mensen met een laag inkomen. Het is daarbij niet meer nodig dat beide ouders werken.
- We geven meer geld om kinderopvang te verbeteren. En om het tekort aan medewerkers op te lossen.
- We zijn tegen de nieuwe Pensioenwet.
- Wie heeft gewerkt in een zwaar beroep krijgt vanaf 65 jaar AOW.
- Mensen kunnen ervoor kiezen eerder AOW te krijgen. Ze krijgen dan wel een lager AOW-bedrag. Mensen die pensioen opbouwen kunnen kiezen voor een flexibele pensioenleeftijd. Of voor een deeltijd-pensioen.
- De AOW-uitkering gaat omhoog. Dit is voordelig voor mensen met weinig of geen pensioen.
- Mensen krijgen meer te zeggen bij pensioenfondsen. Bijvoorbeeld wat deze fondsen met het pensioengeld doen.
- We stoppen met erfbelasting voor kleine erfenissen. We verhogen de belasting voor grote erfenissen.
- Zelfstandigen zonder personeel (zzp'ers) moeten makkelijker - gezamenlijk - kunnen sparen voor hun pensioen. En zich makkelijker kunnen verzekeren tegen arbeidsongeschiktheid. Opdrachtgevers betalen hieraan mee.
- Op Bonaire, Saba en Sint Eustatius (Statia) krijgen mensen hetzelfde minimumloon als in Nederland. En een eerlijke regeling als iemand werkloos of arbeidsongeschikt wordt.
- Een basisinkomen zorgt voor meer zekerheid voor werkenden. Bijvoorbeeld een vast bedrag per maand voor iedereen. Of een aanvulling als iemand geen of een laag inkomen heeft.

Wat is inflatie?

Inflatie betekent eigenlijk dat geld minder waard wordt. 50 euro blijft natuurlijk 50 euro. Maar je kunt dan voor dat bedrag bijvoorbeeld minder kopen dan een jaar eerder. Dat komt omdat de prijzen van spullen en diensten stijgen. In Nederland houdt het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) elke maand bij hoeveel geld waard is ten opzichte van een jaar eerder.

Werk dat zinvol is

De Partij voor de Dieren wil meer beroepen die echt belangrijk zijn. Nu verspillen we veel arbeidskrachten aan banen waarvan niemand gelukkig wordt.

We hebben juist meer mensen nodig die zinvol werk doen. In de zorg en de kinderopvang bijvoorbeeld. Om huizen te verduurzamen. Of voor een duurzame landbouw. Met ruimte voor vrije tijd en vrijwilligerswerk. Hieronder lees je meer over onze plannen voor meer zinvol werk:

- De omslag naar een duurzame, regionale economie levert groene banen op. We helpen mensen over te stappen naar deze duurzame banen: banen die bijdragen aan een betere wereld, banen met een goed salaris.
- Er komen minder verschillende arbeidscontracten. Alleen voor vast of tijdelijk werk. Uitzendcontracten bij ziekte of grote drukte. En een zelfstandigencontract voor zzp'ers.
- Uitzendkrachten krijgen dezelfde rechten als werknemers. We voorkomen schijnzelfstandigheid. Of gedwongen zelfstandigheid.
- Alle uitzendbureaus moeten een vergunning hebben.
- De arbeidsinspectie voert meer controles uit. Bijvoorbeeld of werknemers ook volgens de cao worden betaald. En of de werkomgeving veilig is.
- Iedereen krijgt voor hetzelfde werk hetzelfde betaald. Ongeacht je geslacht. Voor bedrijven geldt daarom de Wet Gelijke Beloning.
- Er komt een fonds voor flexwerkers (zolang er nog flexwerk is). Vanuit dit fonds worden bijvoorbeeld pensioenen betaald. Bedrijven die flexwerkers inzetten geven geld aan dit fonds.
- Iemand die werk zoekt, kan makkelijker vrijwilligerswerk doen. Of ergens stage lopen. Dit telt ook mee als voorbereiding op betaald werk.
- We stoppen met de sollicitatieplicht bij 60-plussers. Ze kunnen vrijwilligerswerk doen. Of kinderopvang of mantelzorg.
- Mensen kunnen met zinvol werk ook 'sociaal kapitaal' opbouwen. Hiermee kunnen ze dan bijvoorbeeld eten kopen. En een woonruimte huren.

- Elke werknemer heeft het recht offline (niet bereikbaar) te zijn buiten werkuren. Dit wordt vastgelegd in de wet.
- De verlofregeling voor ouders - bij de geboorte van een kind - wordt beter: 3 maanden betaald verlof. Ouderschapsverlof voor beide ouders kan.
- Zwangerschapsverlof en partnerverlof worden hetzelfde: even lang en 100% betaald.
- Werknemers krijgen een vrije dag (om te rouwen) als een huisdier overlijdt.
- Er komt betaald mantelzorgverlof en rouwverlof.
- Er komt een nieuwe sociale werkvoorziening. Alle mensen met een arbeidsbeperking kunnen waardevol werk doen. Dicht bij huis. Ze krijgen begeleiding en loon.
- Sterke vakbonden zijn belangrijk. Ze komen op voor de rechten van werknemers. Alleen onafhankelijke vakbonden mogen een cao afspreken.
- Werknemers van grote bedrijven krijgen meer invloed. Bijvoorbeeld bij belangrijke beslissingen zoals de overname van een ander bedrijf. Of bij een reorganisatie.
- Sekswerkers krijgen dezelfde rechten als andere werkenden.

Stop misbruik van arbeidsmigranten

De Partij voor de Dieren wil arbeidskrachten uit het buitenland (arbeidsmigranten) beter beschermen. Vaak leven ze in slechte omstandigheden in Nederland. Ze doen hier zwaar en gevaarlijk werk. Voor een laag loon. Hieronder lees je meer over onze plannen om misbruik van arbeidsmigranten te stoppen:

- Buitenlandse werknemers krijgen hetzelfde loon als Nederlandse werknemers. We beschermen ze tegen misbruik. Zoals wonen in slechte huurwoningen. Bedrijven mogen niet langer werkgever én huisbaas zijn van arbeidsmigranten.
- We stoppen met speciale belastingvoordelen voor buitenlandse werknemers (expats).
- Veel arbeidsmigranten werken - voor een laag salaris - in slachthuizen. De omstandigheden om daar te werken zijn niet goed. De arbeidsinspectie moet hun werkomgeving beter controleren.

Geld voor een betere wereld

De Partij voor de Dieren wil niet dat banken en andere financiële bedrijven gokken met ons geld. Banken moeten betalingen regelen. Ons spaargeld beheren. En bedrijven geld lenen als dat nodig is. Ze moeten het geld investeren in een betere wereld. In duurzame projecten voor de toekomst. Hieronder lees je meer over onze plannen voor geld voor een betere wereld:

- Banken worden van de overheid. Zo beschermen we het geld van gewone mensen, ook in tijden van crisis. De overheidsbanken regelen onze betalingen, spaargeld en ze geven lokale leningen.
- We verkopen de Volksbank niet. Het wordt een bank zonder doel om winst te maken.
- Banken zorgen voor meer geld op hun rekening (buffer). Zodat ze ook tijdens slechte periodes in de economie hun werk kunnen blijven uitvoeren.
- Er komt een bankenbelasting.
- Investeren in bedrijven die minder snel winst maken (omdat ze meer aandacht hebben voor duurzaamheid) wordt voordeliger.
- De overheid en andere overheidsorganisaties regelen hun bankzaken bij een duurzame (overheids) bank.
- Er komt een klimaatplicht voor banken en andere financiële bedrijven. Ze moeten voortaan duurzame keuzes maken.
- We voeren de digitale euro nog niet in. Het moet eerst zeker zijn dat deze vorm van elektronische geld veilig is. En onze privacy niet aantast. Contant geld blijft in de samenleving.
- Medewerkers van banken krijgen geen bonussen (extra geld).
- Pensioenfondsen en verzekeraars investeren geen geld meer in de fossiele industrie, de vee-industrie, de wapenindustrie en de fastfoodindustrie (ongezond voedsel). Uiterlijk in 2025 is dit gestopt.

Zorg voor iedereen

Voorkomen is beter dan genezen

Hoe waardevol een goede gezondheid is, dat weet iedereen. Toch is de manier waarop we met dieren omgaan gevaarlijk voor onze gezondheid. Dat liet de coronacrisis wel zien. We moeten daarom anders omgaan met dieren en de natuur. Zodat nieuwe virussen niet overspringen van dier op mens. En we nieuwe infectieziektes voorkomen. De overheid moet onze gezondheid beter beschermen. En streng optreden tegen ziekmakers zoals de vee-industrie, fastfoodrestaurants en vervuilende fabrieken.

Voorkomen is beter dan genezen

Onze basisgezondheid moet veel beter. Nu is onze leefomgeving ongezond. Door vervuilde lucht. Door te veel goedkoop, ongezond eten (fastfood). Door te veel dieren in de vee-industrie. We willen een gezonde samenleving. Met goede zorg en aandacht voor iedereen. Een samenleving waarin de gezondheid van alle mensen voorop staat. En niet het maken van winst door bedrijven en verzekeraars.

Voorkom nieuwe infectieziektes

De Partij voor de Dieren wil nieuwe infectieziektes voorkomen. COVID-19 sprong over van dier op mens. Ook het vogelgriepvirus bedreigt ons. Volgens onderzoekers is 75% van de nieuwe infectieziektes afkomstig van dieren (zoönosen). En nergens ter wereld zitten zoveel dieren bij elkaar als in ons land. Hieronder lees je meer over onze plannen om de uitbraak van ziektes te voorkomen:

- Het aantal dieren in de vee-industrie moet omlaag: met minstens 75% in de komende 2 jaar. Vervoer van dieren duurt maximaal 2 uur. Dan kunnen virussen zich minder snel verspreiden.
- Wereldwijd worden bossen gekapt (ontbossing). Hierdoor komen dieren sneller in contact met mensen. Ze dragen dan ook sneller onbekende ziektes over. Nederland importeert geen producten die het gevolg zijn van ontbossing. We stoppen het verwoesten van de natuur.
- De Aarde mag niet verder opwarmen dan 1,5 graad. Als het klimaat verandert, kunnen ziektes zich sneller verspreiden. Bijvoorbeeld via insecten.

- Wilde dieren kunnen onbekende ziektes bij zich dragen. We pakken criminele handel in wilde dieren aan. Bijvoorbeeld op Schiphol. Of in de haven van Rotterdam.
- Er komt meer kennis over dierziektes bij het ministerie van Volksgezondheid en het ministerie van Landbouw. Het ministerie van Volksgezondheid is altijd verantwoordelijk voor het voorkomen en bestrijden van dierziektes.
- Nederland zet zich wereldwijd in om dierziektes te voorkomen en te bestrijden.

Een gezonde omgeving

De Partij voor de Dieren wil geen vervuiling maar een gezonde leefomgeving. Met schone lucht om in te leven. En bescherming tegen vervuilende fabrieken. Een goede gezondheid moet altijd voorop staan. Hieronder lees je meer over onze plannen voor een gezonde omgeving:

- Er komen afspraken over voldoende afstand tussen veestallen en plekken waar mensen wonen, werken en ontspannen.
- Mensen die binnen 2 kilometer van een bedrijf met geiten wonen krijgen vaker longontsteking. We verbieden daarom nieuwe - of het uitbreiden van - bedrijven met geiten. Geitenbedrijven binnen 2 kilometer van woningen stoppen.
- Er wordt geen gif gebruikt in de buurt van plekken waar mensen wonen, werken en ontspannen. Ook niet op plekken waar dieren leven. We verbieden landbouwgif op weilanden. De landbouw en de tuinbouw worden gifvrij.
- We voorkomen stankoverlast. Dat kan zorgen voor longproblemen, benauwdheid of slapeloosheid.

- We verbieden de meest vervuilende onderdelen van Tata Steel. Om een nog grotere ramp voor omwonenden, de natuur en het milieu te voorkomen.
- We verbieden het gebruik van schadelijke PFAS. Bedrijven mogen geen PFAS uitstoten in de lucht. Of lozen in het water. Deze stoffen zitten bijvoorbeeld in voedselverpakkingen, in pannen, kleding en make-up.
- De luchtkwaliteit moet snel veel beter zijn. In 2030 voldoen we aan alle internationale afspraken hierover.
- Binnensteden worden schoner door minder auto-verkeer. We beginnen op de plekken waar de luchtkwaliteit nu het slechtst is.
- We moeten steeds minder hout stoken. Stoken van hout is slecht voor het milieu. En schadelijk voor de gezondheid door fijnstof. We verbieden het als het windstil of mistig is. Uiteindelijk komt er een totaalverbod.
- In elke gemeente komt genoeg groen: minstens 50 vierkante meter per inwoner.

Gezonde voeding makkelijker bereikbaar

De Partij voor de Dieren wil voedsel weer gezond maken. Nu vind je overal in Nederland snackbars en fastfoodzaken. Naar biologisch en onbewerkt eten en drinken moet je langer zoeken. En vaak is dat ook nog eens duurder dan snoep, vet of zout eten. We willen stoppen met reclames voor ongezond eten. Aan geld verdienen door mensen ziek te maken. Hieronder lees je meer over onze plannen voor gezonde voeding:

- Er komen regels voor voedsel uit fabrieken: minder zout, minder suiker en minder vet.
- We verbieden reclames voor ongezond voedsel en snoep voor kinderen onder de 18 jaar. Dit geldt ook voor online video's op sociale media.
- Er komen minder snackbars en fastfoodzaken. We zorgen ervoor dat ze niet meer in de buurt van bijvoorbeeld scholen zitten.
- Voedselbedrijven krijgen minder macht. Bijvoorbeeld bij het opstellen van regels.

- Het toevoegen van suiker aan producten wordt duurder. Dit moet ervoor zorgen dat er bijvoorbeeld minder suiker in frisdrank komt.
- We maken gezond eten goedkoper. We schaffen de belasting (btw) voor groenten, fruit, noten, granen en peulvruchten af.
- Kinderen die thuis geen ontbijt krijgen, kunnen op school gezond ontbijten. 100% biologisch en plantaardig. Op kinderdagverblijven krijgen kinderen alleen gezonde tussendoortjes. Automaten met frisdranken verdwijnen op scholen. Net als snoepautomaten. Er komt biologisch schoolfruit.
- Er komen meer moestuinen in wijken. Zo komen buurtgenoten sneller in contact met de natuur en voeding.
- Gezonde producten krijgen beter zichtbare plekken in de supermarkt.
- Ziekenhuizen en verpleeghuizen serveren gezond, plantaardig en biologisch voedsel. En vers biologisch fruit.
- We moedigen het aan om in kantines van bedrijven meer groente en fruit te serveren. Bijvoorbeeld met belastingvoordeel.

Minder stress

De Partij voor de Dieren wil zorgen voor een leven met minder stress. Met minder werkdruk. Aandacht voor onze geestelijke (psychische) gezondheid is belangrijk. Hieronder lees je meer over onze plannen voor minder stress:

- Groen is goed voor je. Natuur geeft je energie. Er komen daarom meer bomen, struiken en planten in woonwijken en steden. Want meer natuur zorgt voor minder stress.
- Scholen geven les over goede psychische gezondheid. Jongeren krijgen meer informatie over (online) pesten. Of over de druk die sommige jongeren voelen. Bijvoorbeeld om altijd de 'juiste' kleding te dragen.

- Er komt een plan voor een betere geestelijke gezondheid van burgers in Nederland. Hieraan werken scholen, werkgevers, werknemers en mensen in de zorg mee. We moeten het aantal zelfdodingen omlaag brengen. Er is daarbij extra aandacht voor mensen van verschillende seksen of seksuele voorkeuren (LHBTIQA+).
- Er komen meer opvangplekken in de geestelijke gezondheidszorg (ggz). Het wordt onderdeel van de zorg in elke buurt. Er komen meer mogelijkheden voor opleiding van (nieuw) personeel. De wachtlijsten en wachttijden moeten hierdoor verdwijnen. Zodat meer mensen sneller hulp krijgen als dat nodig is.
- Er komt bij geestelijke gezondheidszorg meer aandacht voor mensen die neurodivergent zijn. Dit houdt in dat je brein anders werkt. En je informatie op een andere manier verwerkt. Iemand is dan bijvoorbeeld gevoeliger voor prikkels.
- Elke huisarts krijgt minder patiënten. Dan is er meer tijd voor elke patiënt.
- Middelen om zwangerschap te voorkomen (anticonceptie) komen terug in het basispakket van de zorgverzekering.
- Mensen met een hoog risico op hiv krijgen gratis het middel om hiv te voorkomen (PrEP).
- Er komen meer sociaal werkers. Bijvoorbeeld om hulp te geven aan mensen met psychische klachten.
- De overheid stimuleert het geven van borstvoeding. Hulp en begeleiding bij het geven van borstvoeding komen in het basispakket van de zorgverzekering.
- Een werkgever moet zorgen voor een plek waar werknemers kunnen kolven. Er komt meer onderzoek naar flesvoeding zonder koemelk.
- Er komt geen vaccinatieplicht. Mensen kunnen zelf kiezen voor inentingen. De overheid geeft goede voorlichting over vaccinaties.
- We geven jongeren informatie over de risico's van alcohol. We controleren goed dat jongeren onder de 18 jaar geen alcohol kopen en drinken. We verbieden reclames voor alcohol.

Problemen snel aanpakken

De Partij voor de Dieren wil mensen die zorg nodig hebben snel helpen. Mensen met lichamelijke of geestelijke klachten moeten meteen naar een arts of therapeut kunnen. Dat voorkomt dat klachten erger worden. Zorgverleners krijgen genoeg tijd om hun werk goed te doen. De patiënt is daarbij het belangrijkste. Niet het invullen van bijvoorbeeld de administratie. Hieronder lees je meer over onze plannen om klachten snel aan te pakken:

- Veel mensen hebben klachten die te maken hebben met een ongezonde leefstijl: ernstig overgewicht, suikerziekte, longziekten of hart- en vaatziekten. Mensen krijgen daarom van artsen en zorgverleners advies over een gezonde leefstijl. En advies over gezonde voeding en sporten om ziektes te voorkomen. Tijdens de opleiding van artsen en zorgpersoneel komt hier meer aandacht voor.
- Huisartsen krijgen betaald voor het geven van advies over een gezonde leefstijl. Dat geldt ook voor de tandarts. Mondzorg komt terug in het basispakket van de zorgverzekering.
- Praktijken van huisartsen blijven goed bereikbaar voor iedereen. Ook in de binnensteden.
- We willen dat mensen stoppen met roken. De verkoop van tabak en e-sigaretten (elektronische sigaretten) mag alleen in tabakszaken. We maken roken flink duurder.
- Sporten bij een club moet voor iedereen betaalbaar zijn. Er komt meer gezond eten in sportkantines.
- Er komen meer veilige natuurspeelplaatsen. En meer veldjes en plekken om bijvoorbeeld te voetballen, te basketballen en te skaten.
- De overheid geeft informatie over de risico's van drugs. Er komen geen nieuwe coffeeshops in de buurt van scholen.
- Minder dieren in de vee-industrie betekent meer voedselveiligheid. En minder risico op bacteriën en salmonella.

Zorg voor iedereen

De Partij voor de Dieren wil passende zorg voor iedereen. Dat is beter voor elke patiënt. Zorg met beter betaalde verplegers. Met minder werkdruk. En minder zorgmanagers. In ziekenhuizen die niet steeds groter worden. Hieronder lees je meer over onze plannen voor zorg waarbij de patiënt centraal staat:

- Zorgverleners krijgen beter betaald. Ze krijgen ook meer mogelijkheden voor extra opleidingen. Medisch specialisten komen in dienst van een ziekenhuis.
- Managers in de zorg krijgen geen bonussen. Of andere beloningen. Er komen minder managers in het ziekenhuis en meer mensen die zorg geven. We gaan verspilling van geld in de zorg tegen.
- Er komen meer IC-bedden en meer apparatuur. En meer zorgpersoneel. Er komt een grote voorraad van medicijnen. Hulpmiddelen die we echt nodig hebben, maken we in Europa.
- Ziekenhuizen in de regio blijven apart bestaan. Elk ziekenhuis heeft een verloskamer. Alleen complexe zorg krijg je in een gespecialiseerd ziekenhuis.
- Artsen moeten een patiënt meer als geheel behandelen. Niet per orgaan. Dat betekent ook dat medische opleidingen hier meer aandacht aan besteden.
- We moeten te hoge prijzen voor medicijnen voorkomen. Bijvoorbeeld door merkloze middelen te gebruiken, als dat kan.
- We regelen zorg vanuit de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo) in de regio. Dat geldt ook voor zorg voor mensen met een beperking. Het liefst in een kleine opvang. Elke gemeente biedt dezelfde kwaliteit.
- Zorg voor ouderen thuis regelen we vanuit de Zorgverzekeringswet en de Wmo.
- Jeugdzorg in Nederland moet beter en tot 21 jaar. Er komt meer geld voor personeel. Elke gemeente biedt ook dezelfde kwaliteit jeugdzorg. Wachtlijsten en wachttijden moeten verdwijnen.
- Mantelzorgers krijgen - financiële - hulp. Om te veel werkdruk te voorkomen.

- We helpen mensen die nog altijd last hebben van de gevolgen van een infectieziekte. Zoals langdurige klachten na corona (post-COVID). De overheid geeft zorgmedewerkers en leraren met langdurige klachten door corona - opgelopen door hun werk - extra geld.
- We geven meer geld voor transgenderzorg. Zodat mensen sneller geholpen worden. En huisartsen mensen beter kunnen begeleiden, bijvoorbeeld bij hormoonbehandelingen.

Betaalbare zorg voor iedereen

De Partij voor de Dieren wil goede, toegankelijke zorg voor iedereen die dat nodig heeft. En minder macht voor zorgverzekeraars. Hieronder lees je meer over onze plannen voor betaalbare zorg voor iedereen:

- Het eigen risico verdwijnt. Je hoeft dan geen eigen bijdrage meer te betalen voor zorg. Ook de eigen bijdrage voor mensen die chronisch ziek zijn verdwijnt.
- Het ziekenfonds komt terug. Met daarin ook dekking voor de tandarts (mondzorg), fysiotherapie en voorbehoedsmiddelen (anticonceptie). Het hangt van je inkomen af hoeveel premie je moet betalen.
- Zorg om ziektes te voorkomen, komt ook in het basispakket. Bijvoorbeeld advies van een voedingsdeskundige. Of hulp bij het stoppen met roken.
- Zorgverzekeraars mogen geen winst maken.

Aandacht voor alle behoeften

De Partij voor de Dieren wil aandacht voor ieders behoeften. Elke patiënt heeft bijvoorbeeld andere wensen. Goede zorg blijft beschikbaar in elke regio. Met lokale ziekenhuizen. Hieronder lees je meer over onze plannen voor zorg die met iedereen rekening houdt:

- Er komt plek voor andere vormen van samenleven waarbij mensen voor elkaar zorgen. Bijvoorbeeld oma's en opa's die bij hun kinderen - en kleinkinderen - wonen.

- Er komen zorginstellingen die meer rekening houden met de persoonlijkheid van mensen. Bijvoorbeeld LHBTIQA+. Of mensen met verschillende culturele achtergronden.
- Er komt tijdens medische opleidingen meer aandacht voor het verschil tussen mensen. Ook bij behandelingen en het ontwikkelen van medicijnen.
- Er komt een plan om de gezondheid van vrouwen te verbeteren. Met aandacht voor bijvoorbeeld aandoeningen waar alleen vrouwen last van hebben.
- Mensen moeten kunnen kiezen voor andere vormen van zorg in hun wijk.
- Openbare ruimtes zijn bereikbaar voor mensen in een rolstoel. En voor mensen met een beperking.
- Slachtoffers van huiselijk geweld moeten sneller hulp krijgen. Er komen meer plekken in een opvanghuis. Ook huisdieren zijn daar welkom.
- Ouderen kunnen kiezen tussen zorg thuis of opvang in een verpleeghuis. Er komen meer kleinere verpleeghuizen. Met genoeg dagbesteding voor ouderen die thuis blijven wonen.
- Mensen moeten kunnen kiezen voor andere vormen van zorg. Zoals alternatieve manieren. Alternatieve genezers moeten duidelijke informatie geven over hun opleiding. En over hun manier van zorg verlenen.
- Thuis bevallen blijft overal mogelijk. Het is een keuze, geen gevolg van te weinig verloskamers in de buurt.
- Trans personen krijgen meer vrijheid bij het kiezen van hormonen en operaties. Ze krijgen hierbij goede informatie van artsen.
- Mensen met een stervenswens moeten zelf kunnen bepalen wanneer ze sterven (zelfbeschikking). Bij euthanasie vindt vooraf uitgebreide hulp en begeleiding plaats.

Verduurzamen van de zorg

De Partij voor de Dieren wil de zorg verduurzamen. Nu komt nog 7% van de uitstoot van CO₂ in Nederland van de zorg. En water wordt bijvoorbeeld vervuild door resten van medicijnen. Hieronder lees je meer over onze plannen voor duurzamere zorg:

- Er komen nog meer plannen en afspraken voor groenere zorg in Nederland.
- Ziekenhuizen hergebruiken medicijnen en hulpmiddelen. Zo voorkomen we verspilling.

6

Groen en betaalbaar wonen

Genoeg ruimte voor iedereen

Een huis is een basisrecht voor iedereen. Maar de woningnood is hoog: veel mensen vinden geen betaalbare woning. Bijna overal in het land zijn te weinig huizen. Nieuwe huizen bouwen? Dat mag niet altijd. Omdat de vee-industrie te veel stikstof uitstoot. Omdat de vee-industrie in Nederland te veel grond - bijna de helft - bezet. We moeten grond beter verdelen. Want veel landbouwgrond kan een groene plek worden om te wonen.

Woningtekort duurzaam oplossen

We moeten het woningtekort duurzaam oplossen. Dat betekent niet alleen een betere verdeling van de grond. We moeten ook woningen bouwen waaraan echt behoefte is. Bijvoorbeeld voor mensen die alleen wonen. Voor jonge gezinnen. Of woningen waarin kinderen, ouderen en opa's en oma's kunnen samenwonen. Nu worden vooral grote, dure huizen gebouwd. Omdat (bouw)investeerders daaraan het meeste geld kunnen verdienen.

Genoeg ruimte voor woningen

De Partij voor de Dieren wil meer bouwgrond en natuur, en minder landbouwgrond. Minder dieren in de vee-industrie betekent dat er meer grond vrijkomt. Grond waarop we betaalbare, duurzame huizen kunnen bouwen. In een groene leefomgeving. Hieronder lees je meer over onze plannen om de ruimte beter te verdelen:

- Er komt meer plek voor nieuwe huizen. Het grootste deel van de landbouwgrond wordt natuur. Dat kan als het aantal dieren in de vee-industrie krimpt met 75% in de komende 2 jaar. Een klein deel wordt bouwgrond. Zonder de natuur te schaden.
- We maken eerst woonruimte op plekken waar al iets staat. Bijvoorbeeld op bedrijventerreinen. En in kantoorgebouwen en leegstaande winkels. Kan er gebouwd worden in een stad? Dan kiezen we voor woningen. En niet voor hotels of kantoren. En stoppen landbouwbedrijven? Dan maken we daar duurzame woningen van (als dat niet slecht is voor de natuur).

- Bedrijventerreinen in steden worden groene wijken. We houden hierbij rekening met de leefbaarheid in de stad. Er komen in deze nieuwe wijken goede verbindingen met het openbaar vervoer. En snelfietsroutes.
- Er komen duurzaam gebouwde woningen voor studenten. Bijvoorbeeld in kantoorgebouwen die nu leeg staan.
- Er komen meer nieuwe woningen die rekening houden met andere vormen van samenwonen. In oude boerderijen kunnen bijvoorbeeld woon-groepen leven. Je moet ook een woning kunnen kopen met meer dan twee mensen.
- Er komen geen nieuwe grote kantoorpanden. Of grote opslagruimtes, bijvoorbeeld voor grote webwinkels.
- We bouwen op plekken waar dat kan. En bijvoorbeeld niet op plekken onder zeeniveau. Of buiten de dijken.

Groen, betaalbaar en prettig wonen

De Partij voor de Dieren wil alle woningen die er al zijn duurzamer maken. Dat is goed voor het milieu. Maar het zorgt ook voor minder kosten. Want woon je bijvoorbeeld in een slecht geïsoleerd huurhuis? Dan betaal je ook meer voor energie. De overheid moet daarom iedereen helpen bij het duurzaam maken van alle woningen. Hieronder lees je meer over onze plannen voor groene, betaalbare huizen waarin je prettig woont:

- De huurprijs gaat omlaag als een huurwoning slechte isolatie heeft.

- Energie die we niet gebruiken, hoeven we ook niet op te wekken. Kortom: energie besparen is het belangrijkste. Bijvoorbeeld door te isoleren. En door betere informatie over het gebruik van energie.
- Er komt een plan voor het duurzaam maken van (bestaande) woningen. Woningen zijn in 2030 energieneutraal: ze moeten minstens zoveel energie opwekken als ze verbruiken. Dat kan met zonnepanelen en groene daken.
- Nieuwe woningen worden gasvrij. En gebouwd met (natuurlijke) materialen die we opnieuw gebruiken (recyclen). Met technieken die milieuvriendelijk zijn.
- Er komt een extra bijdrage (subsidie) om je huis te verduurzamen.
- Samen energie opwekken en opslaan moet makkelijker en goedkoper worden. Bijvoorbeeld in een woonwijk.
- Alle gebouwen van de overheid worden duurzamer. Energielabel A is de standaard.
- Hoe beter het energielabel van je huis, hoe minder belasting je betaalt.

Niet beleggen met huizen

De Partij voor de Dieren wil huizen om in te wonen. Met betaalbare huurprijzen. En geen huizen waaraan investeerders alleen maar geld willen verdienen. ‘Huisjes melken’ noemen we dat. Hieronder lees je meer over onze plannen om ‘huisjes melken’ te voorkomen:

- Er komt een plan zodat huurprijzen niet kunnen blijven stijgen. Er komt een maximale huurprijs voor huurwoningen in de vrije sector (huurprijzen hoger dan sociale huur).
- Het woningwaarderingstelsel (WWS) is verplicht voor alle huurwoningen. Met dit puntensysteem bepaal je de maximale huurprijs.
- De inkomensgrens voor sociale huur gaat omhoog. Dan komen huurwoningen beschikbaar voor meer mensen.
- De huurprijzen stijgen de komende 5 jaar niet.
- Kraken moet niet langer strafbaar zijn. Kraken is zonder toestemming in een leegstaand pand wonen.
- Er komt extra belasting voor eigenaren die panden leeg laten. En op bouwgrond die de eigenaar niet gebruikt.
- Er komen regels voor de tijdelijke verhuur van huizen aan toeristen. Gemeenten mogen deze vakantieverhuur op bepaalde plekken beperken of verbieden.
- Beleggers/investeerders betalen meer belasting voor een huis dat ze kopen om te verhuren. Ze mogen maar een beperkt aantal huizen bezitten om te verhuren.

Woonruimte voor iedereen

De Partij voor de Dieren wil wachtlijsten voor huurwoningen korter maken. Door meer huurwoningen te bouwen. En mensen sneller te laten doorstromen. Bijvoorbeeld van een huurhuis naar een koopwoning. Dat is ook fijn voor bijvoorbeeld jongeren die graag blijven wonen in hun geboorteplaats. Hieronder lees je meer over onze plannen voor woonruimte voor iedereen:

- Er komen meer sociale huurwoningen. Er worden geen sociale huurwoningen meer verkocht. Tenzij ze vervangen worden voor minstens hetzelfde aantal nieuwe huurwoningen.
- Gemeenten zorgen voor gemengde wijken. Dat betekent dat bewoners van verschillende leeftijden, achtergronden en verschillende inkomens in een wijk wonen.
- In elke gemeente komen genoeg gratis slaapplekken voor daklozen. Niemand hoeft op straat te slapen. Ook dieren van daklozen mogen mee naar de opvang. Of de dieren krijgen opvang in een asiel.
- Huurders kunnen anoniem reageren op huurwoningen. Dat voorkomt discriminatie.

Duurzaam bouwen

De Partij voor de Dieren wil nieuwe huizen duurzaam bouwen. Het maken van beton en staal gebeurt niet duurzaam. We zijn daarom voor bio-based bouwen: bouwen met natuurlijke materialen en hernieuwbare grondstoffen. Zoals hout, vlas en bamboe. Hieronder lees je meer over onze plannen voor duurzaam bouwen:

- We bouwen met lokale, natuurlijke materialen en producten die we hergebruiken (circulair). We maken deze materialen op een duurzame manier: we houden hierbij rekening met de natuur. We gebruiken geen dierlijke bouwmaterialen.
- Alle gebouwen krijgen een materialenpaspoort. Hierin staat welke materialen bij de bouw zijn gebruikt. Zodat we deze materialen ooit weer opnieuw kunnen gebruiken.
- Bouwmaterialen worden zo milieuvriendelijk en natuurvriendelijk gemaakt als mogelijk is.
- We stimuleren andere vormen van wonen, zoals tiny houses. Dat zijn duurzame kleine vrijstaande huisjes waarin alleen zit wat echt nodig is. We stimuleren ook andere manieren van leven waarbij mensen zelfvoorzienend zijn (off-grid). En niet afhankelijk van anderen voor energie.

Groene steden en dorpen

De Partij voor de Dieren wil meer groen in en om steden. Dat maakt ons gelukkiger en gezonder. Dorpen en steden worden daarom groener: met overal bomen en struiken. Met meer moestuinen in de wijk. Met meer natuurspeelplaatsen. Met meer groene stoepen, gevels en daken. Hieronder lees je meer over onze plannen voor meer natuur in dorpen en steden:

- Een grote boom haalt CO₂ uit de lucht. Een boom zorgt voor meer biodiversiteit. En werkt verkoelend bij hitte. We moeten bomen dus niet kappen. Maar er juist veel van planten: per jaar minstens 1 nieuwe boom per inwoner.
- Er komt genoeg geld voor nieuwe natuur. En genoeg geld om bestaande natuur te behouden.
- Nieuwe woningen krijgen groene gevels en groene daken: met begroeiing van bijvoorbeeld kruiden, mos of gras. In nieuwbouwwijken komen veel bomen en struiken. Dat zorgt voor verkoeling in de zomer. En het werkt isolerend in de winter.
- Nieuwe woningen komen in straten en wijken met veel groen. In elke gemeente komt genoeg groen: minstens 50 vierkante meter per inwoner.
- Stadslandbouw, natuurspeelplaatsen of parken komen op terreinen waar nu niks gebeurt. Met bijvoorbeeld bijenveldjes en vlinderveldjes.
- We zijn tegen bouwplannen als ze schadelijk zijn voor de natuur.
- We stimuleren mensen om hun tuin groener te maken. Met minder stenen. We willen juist groene daken en gevels. En regenwater opvangen.
- Gemeenten onderhouden wijken gifvrij. Ze voorkomen zwerfafval en controleren op het illegaal storten van grofvuil.
- In de Omgevingswet komt duidelijk te staan hoe we onze volksgezondheid, het milieu en het landschap beschermen. Zolang dat niet is gebeurd, gaat de wet nog niet in.
- Elke gemeente moet een plan maken om belangrijke natuurplekken te beschermen.

Kennis en cultuur

Een leven lang leren

Goed en toegankelijk onderwijs is de basis voor een vrije samenleving. Jezelf een leven lang kunnen ontwikkelen, dat vinden we belangrijk. Met gelijke kansen voor iedereen. En aandacht voor kunst, cultuur en onafhankelijke media (journalisten) die de machthebbers controleren. Maar er zijn te weinig leraren. En leraren die wel voor de klas staan, hebben het te druk. Er moet daarom meer geld komen voor goed en toegankelijk onderwijs.

Kwaliteit is belangrijker

Universiteiten zijn nu leerfabrieken. Want hoe meer studenten, hoe meer geld een universiteit krijgt. Studenten hebben nog maar weinig contact met docenten. En buitenlandse studenten zorgen in drukke steden voor nog meer woningnood. Onderwijs moet weer gaan over kwaliteit. Over goed onderzoek waar de samenleving iets aan heeft. Ook kunst, cultuur en onafhankelijke media zijn van belang voor onze samenleving. We moeten bijvoorbeeld investeren in kunstenaars. En ze eerlijk betalen voor hun werk. Bedreiging van journalisten moeten we voorkomen.

Extra geld voor onderwijs

De Partij voor de Dieren wil meer geld voor scholen en leraren. Dat zorgt voor minder werkdruk, hogere salarissen en kleinere klassen. Voor het basisonderwijs en middelbare scholen. Maar ook voor hogescholen en universiteiten. Hieronder lees je meer over onze plannen voor meer aandacht voor leraren:

- Klassen hebben maximaal 21 leerlingen.
- Er komen extra klassenassistenten en ondersteunende medewerkers. Zo vermindert de werkdruk voor leraren.
- Het aantal lessen dat een leraar voor de klas staat gaat omlaag. Zo houden ze genoeg tijd over om lessen voor te bereiden. En zichzelf te kunnen ontwikkelen.
- Er komt betere begeleiding voor nieuwe leraren. Leraren met veel ervaring krijgen de tijd om nieuwe leraren te helpen.

- Scholen worden niet steeds groter door samen te gaan met andere scholen. Kleinere scholen blijven zelfstandig. Ook in dunbevolkte gebieden zijn scholen.
- Leraren en ander onderwijspersoneel krijgen een vast contract. We willen geen flexcontracten of tijdelijke contracten in het onderwijs.

Aandacht voor andere talenten

De Partij voor de Dieren wil in het onderwijs meer aandacht voor (het ontwikkelen van) andere talenten. Want het gaat op school niet alleen om cijfers. Leerlingen moeten zich ook op andere gebieden kunnen ontwikkelen. Bijvoorbeeld sociaal en creatief. Ze moeten ook makkelijker kunnen doorstromen naar een volgende opleiding. Hieronder lees je meer over onze plannen voor meer aandacht voor andere talenten:

- Het is minder belangrijk welke cijfers iemand haalt voor toetsen. De ontwikkeling van een leerling kun je op andere manieren laten zien.
- Middelbare scholen beginnen met een 'brede' brugklas. Hierin zitten alle kinderen. Pas na 2 of 3 jaar worden klassen verdeeld in verschillende onderwijsrichtingen.
- Leraren, leerlingen en ouders krijgen meer te zeggen over wat er op school gebeurt.
- Leerlingen krijgen meer te zeggen over de lesstof.
- Leraren krijgen meer vrijheid bij het geven van lessen. Bijvoorbeeld omdat ze ergens goed in zijn. Of omdat ze ergens veel vanaf weten.
- Scholen bepalen zelf hoeveel lessen nodig zijn.

- Basisscholen mogen stoppen met de doorstroomtoets. Ze moeten dan wel op een andere manier laten zien dat leerlingen voldoen aan de eisen.
- Er komt meer aandacht voor rekenen en lezen. Want goed kunnen lezen (en begrijpen wat je leest) is belangrijk bij alle vakken. Er komt daarom meer leestijd tijdens school.
- Bibliotheken zijn belangrijk om plezier te krijgen in lezen. Er komt meer geld voor bibliotheken.
- Leerlingen leren omgaan met internet en sociale media. Ze leren ook nepnieuws te herkennen (mediawijsheid). Ze leren hierdoor kritisch te denken.
- Kinderen krijgen meer andere lessen. Zoals handarbeid, schoolzwemmen en sportlessen. Of lessen over theater, dans en muziek (cultuur). Er komt ook meer geld voor schooltuinen.

Passend en toegankelijk onderwijs

De Partij voor de Dieren wil dat er in het onderwijs plek is voor elke leerling. Ongeacht afkomst of talent. Want leren is een recht. Met onderwijs dat past bij de mogelijkheden van een leerling. Hieronder lees je meer over onze plannen voor passend onderwijs voor elke leerling:

- Alle kinderen krijgen het recht om te leren. En zich op school te ontwikkelen. Met maatwerk als dat nodig is.
- Er komt passend onderwijs. In kleinere klassen. Met meer aandacht voor de talenten van elke leerling. We zijn voor kindgericht onderwijs: persoonlijke ontwikkeling en eigen tempo staan hierbij voorop.
- We zijn tegen allerlei organisaties die bijles geven. Scholen geven voortaan bijles: voor iedereen toegankelijk op de middelbare school. Jongeren van ouders met een laag inkomen krijgen gratis bijles (als dat nodig is).
- Ook leerlingen uit het voorgezet speciaal onderwijs moeten makkelijker kunnen overstappen naar een andere onderwijsrichting.
- Scholen in het praktijkonderwijs en het voortgezet speciaal onderwijs krijgen extra geld om oud-leerlingen te begeleiden.

- Leerlingen die moeilijker leren krijgen hulp van zorgteams. Dat geldt ook voor leerlingen met een beperking. Deze zorgteams kunnen bijvoorbeeld een leerachterstand bij kinderen voorkomen. Maar ook slimme leerlingen extra helpen.
- De overheid zorgt ervoor dat alle scholen bereikbaar en toegankelijk zijn. Ook voor leerlingen met een beperking.
- Leerlingen krijgen op school informatie en lessen over verschillen tussen mensen. Bijvoorbeeld over verschil in geslacht of seksuele voorkeur (LHBTIQA+).
- Op school mag niemand discrimineren. En niemand mag gediscrimineerd worden. Je moet kunnen zijn wie je wilt zijn.
- We willen geen 'zwarte' of 'witte' scholen. Maar scholen met kinderen van verschillende achtergronden en culturen door elkaar.
- Verschillen tussen mensen moeten ook terugkomen in lesmateriaal. Iedereen moet zichzelf bijvoorbeeld kunnen 'herkennen' in voorbeelden of foto's die worden gebruikt. Makers van lesboeken houden bijvoorbeeld ook rekening met de koloniale geschiedenis van Nederland.

Groene, gezonde scholen

De Partij voor de Dieren wil groene schoolpleinen, veel buitenlessen en gezond eten in kantines. Dan voelen leerlingen zich prettiger. En kunnen ze beter leren. Ook lesboeken geven meer aandacht aan een duurzame wereld. Hieronder lees je meer over onze plannen voor groene, gezonde scholen:

- Het eten in schoolkantines is 100% biologisch en plantaardig. Op scholen komt meer aandacht voor gezonde, diervriendelijke voeding. We stoppen met schoolmelk.
- Kinderen die thuis geen ontbijt krijgen, kunnen op school gezond ontbijten. Op kinderdagverblijven krijgen kinderen alleen gezonde tussendoortjes.
- Automaten met frisdranken verdwijnen op scholen. Net als snoepautomaten. Er komt biologisch schoolfruit.

- Er komen meer groene schoolpleinen. En leerlingen krijgen vaker buiten les.
- Er komt lesmateriaal over duurzaamheid, klimaat, voedsel, natuur en milieu en dierenwelzijn. Ook opleidingen voor leraren geven hier meer aandacht aan.
- We gebruiken geen lesmateriaal van vervuilende bedrijven en de (vee-)industrie. Of van jagers of sportvissers.
- Bij landbouwonderwijs komt meer aandacht voor biologische landbouw. Meer aandacht voor landbouw die rekening houdt met de natuur.

Studeren met goed vooruitzicht

De Partij voor de Dieren wil minder druk voor studenten. Studeren moet gaan over jezelf ontwikkelen. Niet over steeds sneller studeren, veel geld lenen en stress hebben. Er komt meer aandacht voor de geestelijke gezondheid van studenten. Er komt ook meer aandacht en respect voor opleidingen in het middelbaar beroepsonderwijs (mbo). Die zijn namelijk erg belangrijk voor onze samenleving. Hieronder lees je meer over onze plannen voor studeren met een goed vooruitzicht:

- De basisbeurs - die terugkomt - moet omhoog. Naar minstens 475 euro per maand voor studenten niet thuis wonen. En 125 euro per maand voor thuiswonende studenten.
- Het collegegeld gaat flink omlaag. Het bedrag wordt voor alle studenten hetzelfde.
- Studenten met een studieschuld - als gevolg van het huidige leenstelsel - krijgen geld terug van de overheid.
- Studenten die extra geld lenen om te studeren betalen geen rente (0%).
- De OV-chipkaart is gratis voor alle studenten (mbo, hbo en universiteit). En voor leerlingen die stage lopen in de bovenbouw van het praktijkonderwijs.
- We stoppen met het bindend studieadvies. Studenten krijgen voortaan een persoonlijk advies.
- Elke student krijgt een studentbegeleider. En hulp van een vertrouwenspersoon als dat nodig is.
- Er komt elk jaar een onderzoek naar het welzijn van studenten.

- Er komen meer studentpsychologen (hulpverleners) speciaal voor studenten.
- We willen gelijke kansen voor iedereen. Studenten kunnen daarom makkelijker doorstromen naar andere onderwijsrichtingen.
- Een studie moet makkelijker te combineren zijn met bijvoorbeeld mantelzorg. Met een bestuursfunctie van een studentenvereniging. Of met maatschappelijk werk. Flexstuderen heet dat.
- Studenten en docenten krijgen meer te zeggen over wat er gebeurt op scholen en universiteiten.
- Er komt een maximaal aantal buitenlandse studenten dat in Nederland kan studeren. Hierdoor gaat de kwaliteit van het onderwijs omhoog. En het zorgt voor minder problemen, bijvoorbeeld op het gebied van woningnood.
- Werkgevers betalen minstens 500 euro per maand als stagevergoeding (voor iemand die voltijd werkt).
- Leerlingen kunnen studiepunten verzamelen met vrijwilligerswerk.
- Er komt voor elke Nederlander een budget voor persoonlijke ontwikkeling.

Onderwijs is zelfstandig en (dierproef)vrij

De Partij voor de Dieren wil geen dierproeven in het onderwijs. Ook moet wetenschappelijk onderwijs (universiteit) onafhankelijk en vrij zijn (niet betaald door bedrijven). Dat is beter voor de kwaliteit van het onderwijs. Hieronder lees je meer over onze plannen voor onafhankelijk en (dierproef)vrij onderwijs:

- Zolang er nog dierproeven zijn mogen studenten en leerlingen dit weigeren. Ook in het middelbaar onderwijs. De overheid geeft scholen, studenten en leerlingen informatie over dit recht. De overheid geeft ook informatie over andere manieren van onderzoek.
- Studenten gebruiken geen dierproeven bij (bio) medische studies. Het onderwijs gebruikt andere manieren van onderzoek.
- De overheid geeft extra geld voor onderzoek. Dan zijn onderzoekers minder afhankelijk van bedrijven. Onderzoeken en rapporten die zijn betaald met geld van de overheid zijn openbaar voor iedereen.

- Onderzoekers, professoren en docenten moeten laten weten of ze nog andere bijbanen hebben. Bijvoorbeeld bij bedrijven. Zo weten we of ze onafhankelijk onderzoek kunnen doen.
- Ook praktijkgericht onderzoek (van mbo en hbo) zijn belangrijk.

Kunst, cultuur en erfgoed voor iedereen

De Partij voor de Dieren wil dat iedereen kan genieten van kunst, cultuur en erfgoed. Het zorgt voor nieuwe ideeën, voor verandering. Het zorgt ervoor dat mensen ergens over nadenken. Bijvoorbeeld over nieuwe oplossingen van de klimaatcrisis of de woningcrisis. Hieronder lees je meer over onze plannen voor kunst, cultuur en erfgoed:

- Er komt meer geld om kunst, cultuur en erfgoed te ondersteunen. Zodat meer mensen ervan kunnen genieten.
- Er komt meer aanbod van kunst en cultuur. Niet alleen in de Randstad, maar overal in Nederland.
- De Nederlandse Publieke Omroep (NPO) zorgt op de radio voor meer jazzmuziek en wereldmuziek. Want inwoners van Nederland komen uit de hele wereld. De NPO laat ook vooral muziek horen van Nederlandse muzikanten.
- De overheid geeft meer geld voor cultuurprojecten in gemeenten. Zodat meer mensen in contact komen met kunst en cultuur. Of zelf iets kunnen maken, schilderen of tekenen. Of kunnen dansen of zingen.
- Makers krijgen eerlijk betaald voor hun werk. Er komt ook extra geld voor opleidingen.
- Ook makers van kunst en cultuur werken duurzaam. Ze houden rekening met het klimaat en het milieu.
- We maken een bezoek aan een museum goedkoper. Ook het lage btw-tarief blijft.
- Er komt meer geld en steun voor muzikanten en (pop)muziek.
- Makers van bijvoorbeeld films en muziek krijgen meer rechten. Verdienen bedrijven (online) geld aan films of muziek? Dan betalen ze een deel van de winst aan de makers.
- Scholen geven meer muziekles en cultuurles.

- Om grote problemen in de samenleving op te lossen werken we samen met makers en organisaties in kunst en cultuur. Dat zorgt voor nieuwe ideeën.
- Er komen meer projecten op het gebied van kunst en wetenschap.
- De overheid geeft meer aandacht aan monumenten. En aan het duurzamer maken van monumenten. We slopen geen panden en gebouwen die van historische waarde zijn.
- We beschermen belangrijke vindplaatsen in het landschap die iets vertellen over onze geschiedenis.
- De overheid zorgt voor meer cultuurlandschap. Bijvoorbeeld door de aanleg van akkerranden en houtwallen.

Steun en bescherm journalisten

De Partij voor de Dieren wil dat journalisten (de journalistiek) onafhankelijk en veilig kunnen werken. In Nederland en in de rest van de wereld. Journalisten doen verslag van het nieuws. Ze controleren de machthebbers. Dat is nodig voor een goede democratie. En het voorkomt nepnieuws. Hieronder lees je meer over onze plannen om journalisten te steunen:

- Er komt extra geld zodat de journalistiek onafhankelijk verslag kan doen van het nieuws. Er komt ook extra geld voor onderzoek door journalisten. Dat geldt voor oude media (bijvoorbeeld radio, tv en kranten) en voor nieuwe media (online).
- Er komt extra geld voor de publieke omroepen NPO 1, 2 en 3. Maar ook voor regionale omroepen. Het verlaagde btw-tarief voor nieuwsmedia blijft.
- Journalisten krijgen eerlijk betaald als hun werk wordt gebruikt. Bijvoorbeeld door Google. Aanbieders van kunstmatige intelligentie (AI) moeten laten weten hoe ze gebruik maken van het materiaal van anderen.
- We voorkomen bedreiging van journalisten en tekenaars die afbeeldingen maken bij het nieuws (spotprenten).
- Nederland helpt buitenlandse journalisten die in gevaar zijn.

Een recht- vaardige samen- leving

**Vechten voor vrijheid, veiligheid
en een betrouwbare overheid**

Veel burgers hebben weinig vertrouwen in de overheid. Dat is niet vreemd. Want diezelfde overheid heeft jarenlang verkeerde beslissingen gemaakt. En verkeerde dingen gedaan. Mensen werden bijvoorbeeld onterecht beschuldigd van bedrog met toeslagen (toeslagenschandaal). Door gaswinning in Groningen ontstonden aardbevingen. Maar mensen met scheuren in hun huis werden niet geholpen. En omwonenden van Tata Steel en Chemours hebben elke dag te maken met giftige vervuiling.

Een betrouwbare overheid

Inwoners van Nederland moeten weer kunnen vertrouwen op de overheid. Maar ook op de Belastingdienst, op de politie en op justitie. De overheid discrimineert niemand. En behandelt iedereen hetzelfde. De overheid moet zorgen voor een veilige samenleving waarin we ons allemaal thuis voelen. Een samenleving waarin de vrijheid van de een, niet ten koste gaat van de vrijheid van de ander. Met grondrechten voor mensen, dieren en de natuur.

Iedereen gelijk

In Artikel 1 van de Grondwet staat: iedereen is gelijk voor de wet. Toch is dat niet altijd zo. De overheid moet beter zorgen voor een samenleving waarin we allemaal gelijk zijn. Zodat iedereen hier in vrijheid kan leven. Wat je afkomst, geslacht of leeftijd ook is. Een samenleving waarin we allemaal gelijke kansen hebben. Een rechtvaardige samenleving dus. Met respect voor elkaar. En aandacht voor privacy: want niet iedereen hoeft alles van ons te weten. Ook bedrijven niet.

Geen racisme en discriminatie

De Partij voor de Dieren wil dat de overheid racisme, discriminatie en uitsluiting tegengaat. Het komt nu nog te vaak voor. Soms onbewust. Hieronder lees je meer over onze plannen voor gelijke behandeling van iedereen:

- De overheid treedt hard op tegen antisemitisme (haat tegen Joden), anti-zwart racisme, moslimhaat en anti-Aziatisch racisme. En tegen andere vormen van discriminatie tussen mensen.
- De overheid geeft zelf het goede voorbeeld en behandelt alle burgers gelijk. Ongeacht afkomst, geaardheid, geloof of huidskleur. Dat geldt ook voor mensen met een beperking.
- Ook organisaties die samenwerken met of voor de overheid geven het goede voorbeeld.
- We stoppen sportwedstrijden als (iemand in) het publiek discrimineert.
- Bij het geven van hulp aan kwetsbare groepen (zoals Sinti en Roma) luisteren we ook naar die groepen.
- Er komt een plan voor meer rechten voor mensen met een beperking. Zodat ze goed kunnen meedoen in de samenleving. Mensen met een beperking krijgen makkelijk toegang tot gebouwen van de overheid. En tot scholen, openbare instellingen en het openbaar vervoer.
- We houden ons aan internationale afspraken over mensenrechten. Zoals het Kinderrechtenverdrag, het Vrouwenrechtenverdrag en het VN-verdrag over rechten voor mensen met een handicap.

- De overheid komt op voor mensen van verschillende seksen of seksuele voorkeuren (LHBTIQA+). En voor mensen van andere culturen of geloven. Er komt ook aandacht voor transgender, intersekse of non-binaire personen (personen die zich geen man of vrouw voelen).
- Betaald verlof om van geslacht te veranderen (transitieverlof) komt in de wet.
- Elk koppel krijgt dezelfde rechten als een koppel man/vrouw. Dat geldt ook voor vormen met meerdere mensen.
- Je burgerlijke staat is privé. De overheid mag je bijvoorbeeld niet vragen of je getrouwd of alleenstaand bent. Alleen als dat nodig is volgens de wet.
- Sinterklaas wordt een leuk feest voor alle kinderen. Zonder Zwarte Piet.
- De politie behandelt iedereen gelijk. Ze mogen niet zomaar iemand aanhouden vanwege een huidskleur.
- We schaffen de identificatieplicht af (een geldig identiteitsbewijs laten zien als de politie daar om vraagt). De politie houdt geen gegevens bij van mensen die nergens van worden verdacht.
- De politie zorgt ook voor een veilige werkplek. Zonder misbruik van macht, racisme of andere vormen van discriminatie.
- Er komen speciale discriminatierechercheurs.
- Boa's mogen een hoofddoek of keppel dragen. Of op een andere manier hun geloof tonen.
- De overheid overlegt met andere organisaties wat te doen met 'betwist' erfgoed: behouden, verwijderen of aanpassen.
- 1 juli wordt een nationale herdenkingsdag en feestdag. Op deze vrije dag herdenken we het slavernijverleden. We vieren op deze dag ook de afschaffing van de slavernij en de vrijheid.
- Er komt een herstelfonds voor familieleden van tot slaafgemaakten.
- Slavernij en slavenhandel in het verleden komen in de wet als misdad tegen de menselijkheid.

Recht op je eigen keuzes

De Partij voor de Dieren wil dat iedereen het recht heeft om eigen keuzes te maken. Zoals het recht op controle over je eigen leven en lichaam. Het recht om te houden van wie jij wilt. Het recht om te geloven wat jij wilt. Het recht om te zijn wie je bent. Hieronder lees je meer over onze plannen zodat iedereen het recht heeft om eigen keuzes te maken:

- Abortus wordt voor iedereen vergoed (vanuit het basispakket van de zorgverzekering).
- Abortus is geen misdaad. Deze medische ingreep gaat uit het Wetboek van Strafrecht.
- Mensen mogen demonstreren. Ook tegen abortus. Het bedreigen van bezoekers van een abortuskliniek is strafbaar.
- Intersekse kinderen moeten zelf kunnen kiezen wat er met hun lichaam gebeurt.
- We vermelden nergens meer het geslacht. Bijvoorbeeld in officiële documenten zoals het paspoort. Iedereen die dat wil kan gratis een officiële erkenning krijgen van sekse en/of genderidentiteit.

Veiligheid en toegang tot het recht

De Partij voor de Dieren wil een overheid die burgers beschermt. Met meer agenten op straat. En betere toegang tot het recht. Hieronder lees je meer over onze plannen voor een goede rechtsstaat:

- Criminaliteit voorkomen is het belangrijkste. Er komt meer geld om ouders te helpen als kinderen crimineel gedrag vertonen.
- Er komen weer kleine politiebureaus in kleinere gemeenten. Deze politiebureaus zorgen voor meer veiligheid in de regio. Bijvoorbeeld door het dumpen van drugs, mestfraude en wildstroperij te bestrijden.
- Er komt meer geld voor diversiteit binnen teams van wijkagenten.
- Agenten mogen geen lichamelijk geweld gebruiken. Ze gebruiken ook geen stroomstootwapens.
- Agenten krijgen training hoe ze moeten omgaan met mensen met onbegrepen gedrag (ggz).

- De politie zet geen paarden of honden in. Zolang dat wel nog gebeurt staat het beschermen van de dieren voorop.
- Politietaken worden niet overgenomen door beveiligers of boa's. Boa's krijgen geen wapen.
- Politie en justitie doen meer om vrouwenmoord te voorkomen.
- Er komt meer geld voor de rechtspraak en het Openbaar Ministerie (OM).
- Het recht wordt toegankelijker. Met betere rechts-hulp voor mensen met een laag inkomen. Het moet ook goedkoper worden om een probleem voor te leggen aan de rechter.
- De hoogte van een boete moet afhangen van de hoogte van je inkomen.
- Seks - of seksuele handelingen - tegen iemands wil wordt strafbaar. We voorkomen seksueel grensoverschrijdend gedrag. We geven ook meer voorlichting over dit onderwerp.
- Het gebruiken en maken van softdrugs is toegestaan. Dan kan er ook belasting (btw) over worden betaald. Er komt meer voorlichting over de gevaren en gevolgen. Er komen geen nieuwe coffeeshops in de buurt van scholen.
- We verbieden vuurwerk en carbidschieten. Het is gevaarlijk en vervuult de natuur. Professionele vuurwerkshows mogen alleen op een plek waar andere mensen, dieren en het milieu er geen last van hebben.

Eerlijk bestuur

De Partij voor de Dieren wil een overheid die de burger op de eerste plaats zet. Een overheid die eerlijk is en te vertrouwen. Hieronder lees je meer over onze plannen voor eerlijk bestuur door de overheid:

- De Belastingdienst heeft veel mensen onterecht beschuldigd van bedrog. Het ging hierbij over de aanvraag van kinderopvangtoeslag (toeslagenschandaal). Veel ouders zitten hierdoor nog altijd met schulden. De overheid moet deze mensen snel en goed helpen. En alle schade herstellen en betalen. Ook schade op het gebied van zorg, werk, inkomen, wonen en onderwijs. Kinderen die door het toeslagenschandaal uit huis zijn geplaatst, komen weer snel bij hun ouders.
- In Groningen hebben veel mensen schade door de aardbevingen. Deze aardbevingen zijn het gevolg van het winnen van gas door de overheid. De overheid moet alle slachtoffers snel alle schade betalen. En mensen helpen bij het herstellen en verduurzamen van hun huizen. De overheid stopt met het winnen van gas.
- De overheid biedt excuses aan voor de aanpak van de Q-koortsepidemie in 2007. Slachtoffers krijgen alle schade vergoed.
- De overheid verbiedt de meest vervuilende onderdelen van Tata Steel. Om een nog grotere ramp voor omwonenden, de natuur en het milieu te voorkomen. Chemours mag geen giftige stoffen meer uitstoten.
- De overheid vergoedt schade veroorzaakt door mijnbouw in Limburg.
- De overheid moet burgers informatie geven die duidelijk en toegankelijk is. In begrijpelijke taal.
- Journalisten moeten de overheid kunnen controleren. De overheid moet journalisten daarom niet tegenwerken. Informatie moet sneller beschikbaar zijn.
- We beschermen mensen die misstanden melden (klokkenluiders). Ze zijn belangrijk voor het opsporen van alles wat verkeerd gaat bij bedrijven en organisaties.

- De landelijke overheid kan niet zomaar taken en verantwoordelijkheden overdragen aan provincies en gemeenten.
- Bestuurders die werken voor de overheid mogen niet meer verdienen dan de minister-president. Dat geldt ook voor bestuurders van organisaties en instellingen die deels van de overheid zijn.

Nieuwe democratie

De Partij voor de Dieren wil meer vormen van directe democratie. Zodat burgers bij belangrijke besluiten hun mening kunnen geven. En mensen meer te zeggen krijgen over hun eigen leefomgeving. Hieronder lees je meer over onze plannen voor nieuwe vormen van democratie:

- Burgers kunnen makkelijker voorstellen indienen (burgerinitiatief). Een burgerinitiatief is een idee of voorstel voor het aanpassen van de wet. De leden in de Tweede Kamer beslissen over het burgerinitiatief.
- De overheid kan bij belangrijke besluiten vragen wat de burgers ervan vinden (referendum). Bij sommige beslissingen kunnen burgers zelfs voorkomen dat de overheid iets doet (correctief bindend referendum).
- Er komen burgerpanels: verschillende mensen die meepraten over belangrijke onderwerpen.
- Mensen krijgen meer te zeggen over hun eigen leefomgeving. Wijkverenigingen en buurtverenigingen worden belangrijker.
- Er komt een platform waarop burgers makkelijk hun mening kunnen geven. Met uitleg over de politiek en hoe je zelf politiek actief kunt zijn.
- Burgers mogen al stemmen vanaf 16 jaar.
- Ook jongeren - en vertegenwoordigers van dieren en de natuur - moeten makkelijk hun mening kunnen geven bij belangrijke beslissingen.
- We kiezen voortaan de leden van het algemeen bestuur van een waterschap. Nu hebben vooral boeren en bedrijven invloed op de waterschappen. Dat komt omdat ze een vaste plek hebben in het bestuur. Dat moet anders; zodat iedereen invloed kan uitoefenen op het werk van een waterschap.
- Er komen meer volksvertegenwoordigers in de Tweede Kamer. Nu zijn dat er nog 150.

- Er komt een modern koningschap. Met minder taken voor de koning. De koning en zijn familie betalen voortaan ook belasting.
- De koning wordt geen voorzitter meer van de Raad van State. De Raad van State adviseert de regering, het is de hoogste bestuursrechter in Nederland. De koning krijgt dan ook geen rol meer bij het samenstellen van een nieuwe regering.
- De koning stopt met jagen. Er komt geen geld meer voor onderhoud van het koninklijk jachtgebied. Het Kroondomein blijft het hele jaar open voor publiek.

Recht om te demonstreren

De Partij voor de Dieren wil dat je kunt opkomen voor je mening. Want iedereen heeft het recht om te demonstreren. Gelukkig komen steeds meer mensen op tegen onrecht. Hieronder lees je meer over onze plannen voor het naleven van het demonstratierecht:

- Demonstreren is een recht. De overheid en de politie zorgen ervoor dat mensen vreedzaam kunnen demonstreren. Hierbij houden we rekening met internationale mensenrechten. De overheid kan demonstraties bijvoorbeeld niet verbieden vanwege hinder voor het verkeer. Of omdat ze laat zijn aangekondigd.
- De politie houdt geen demonstranten aan die rustig protesteren. Gebruikt een deel van de demonstranten geweld? Dan moeten andere demonstranten kunnen doorgaan met hun protest. De politie beschermt demonstranten tegen vijandig publiek, als dat nodig is.
- Agenten en medewerkers van gemeenten krijgen betere informatie over het demonstratierecht. En over mensenrechten. Maken ze fouten bij een demonstratie (bijvoorbeeld omdat ze iemand onterecht oppakken)? Dan laten ze dat eerlijk weten en leren ze ervan.
- We beschermen de privacy van demonstranten. Het controleren van een identiteitsbewijs is tegen het demonstratierecht.

Een veilige digitale wereld

De Partij voor de Dieren wil dat iedereen een vrij leven kan leiden. Ook in een wereld met steeds meer digitale technologie. Dankzij deze technologie blijven we makkelijk in contact met elkaar. Werken we makkelijker vanuit huis. En hebben we snel toegang tot veel informatie. Maar privacy blijft dan heel belangrijk: niet iedereen hoeft alles van ons te weten. Hieronder lees je meer over onze plannen voor een veilige digitale wereld:

- De overheid stopt met systemen waarbij onze privacy niet veilig is. Zoals het elektronisch patiëntendossier. Niemand mag jouw medische gegevens inzien zonder jouw toestemming.
- We verbieden apps als ze niet goed omgaan met onze privacy.
- De overheid moet er ook bij apparaten voor zorgen dat onze gegevens (data) beschermd en veilig zijn. Bijvoorbeeld bij apparaten die verbonden zijn met wifi.
- Persoonlijke gegevens verzamelen en opslaan: dat mag alleen als je hiervoor toestemming geeft. We verbieden de verkoop van onze gegevens door grote internetbedrijven.
- Nederlandse data slaan we op in Nederlandse datacenters. En niet in datacenters in bijvoorbeeld China en de Verenigde Staten.
- Studenten mogen cameratoezicht - op hun computer - weigeren tijdens tentamens.
- Bankgegevens en betaalgegevens zijn vertrouwelijk. Andere organisaties mogen hier niet zonder toestemming bij.

- De overheid zorgt voor goede beveiliging van persoonlijke gegevens. Ook van gegevens die online worden verzameld. De Autoriteit Persoonsgegevens gaat dit met meer mensen controleren.
- We straffen hard bij digitaal pesten. En bij discriminatie of racisme op sociale media.
- De overheid geeft meer geld voor voorlichting aan burgers over digitale veiligheid.
- Kunstmatige intelligentie (AI) is het denkvermogen waarmee computerprogramma's en apparaten zelfstandig problemen kunnen oplossen. Deze ontwikkeling gaat de laatste jaren snel. Het moment dat AI slimmer is dan de mens komt steeds dichterbij. Daarom stoppen we even met het ontwikkelen van AI-systemen: minstens 6 maanden. Internationaal werken we samen bij het bedenken van oplossingen om AI veilig te gebruiken. En is iets gemaakt door AI? Dan is dat te makkelijk te herkennen dankzij een logo of een beeldmerk.

De overheid respecteert onze privacy

De Partij voor de Dieren wil niet dat onze gegevens verkeerd worden gebruikt. De overheid mag burgers niet zomaar controleren. Want veiligheid bereik je niet door het schenden van mensenrechten. Hieronder lees je meer over onze plannen voor een overheid die goed omgaat met onze privacy:

- De politie en veiligheidsdiensten mogen niet zomaar informatie over burgers opvragen bij bedrijven. Of in iemands computer zoeken. Alleen als de rechter dat bepaalt. Burgers krijgen informatie over welke gegevens zijn opgeslagen.
- We moeten veiligheidsdiensten goed controleren. Ze mogen bijvoorbeeld niet zomaar telefoons afluisteren. Of gegevens van onschuldige burgers bewaren.
- We stoppen met de Sleepwet. Dit is een wet waardoor de overheid grote hoeveelheden digitale gegevens kan verzamelen en opslaan. We stoppen ook met andere wetten die dit toestaan (door de overheid of bedrijven).
- Cameratoezicht mag alleen tijdelijk in bepaalde gebieden. En alleen als de rechter dat bepaalt. We willen geen camera's met gezichtsherkenning op openbare plekken, winkels en horeca.
- We voorkomen dat bijvoorbeeld China en de Verenigde Staten te veel invloed krijgen op technologie en het internet.
- De overheid voorkomt spionage door andere landen. We zijn voorzichtig met het delen van informatie van Nederlandse burgers.
- Grote internetbedrijven - zoals Google en Meta - moeten nepnieuws tegengaan. Deze bedrijven moeten laten zien hoe ze precies werken. En waarom bepaalde mensen bepaalde informatie (content) te zien krijgen. En andere mensen weer andere informatie.

Europa en internationale verbonden- heid

Naar een groene, eerlijke
en diervriendelijke wereld

Een veilige, gezonde leefomgeving willen we voor alle wereldburgers. Voor mensen én dieren. Samen moeten we zorgen voor een leefbare Aarde. Er moet daarom meer samenwerking komen tussen landen. Om klimaatproblemen op te lossen. Om oorlogen te voorkomen. Om minder grondstoffen te gebruiken zoals we nu doen. Nederland is een van de rijkste landen ter wereld. We moeten daarom vooroplopen (verantwoordelijkheid nemen) bij het zorgen voor een veilige en gezonde toekomst.

Een groen Europa

De Partij voor de Dieren wil dat de Europese Unie (EU) meer doet om de natuur te beschermen.

Meer doet om verandering van het klimaat tegen te gaan en vervuiling aan te pakken. Meer doet voor dierenwelzijn en duurzamer voedsel. Het grote EU-plan hiervoor – de Green Deal – moeten we goed uitvoeren. Ook al is er veel verzet tegen door grote bedrijven en de vee-industrie. Hieronder lees je meer over onze plannen voor een groen Europa:

- Onze economie moet passen binnen de grenzen van de planeet. Een economie waardoor de Aarde niet verder opwarmt. En we minder energie en grondstoffen verspillen. Groei van de economie is niet het doel.
- We geven in Europa geen geld (subsidie) aan de vee-industrie. Of aan andere landbouwprojecten die schadelijk zijn. We gebruiken het geld voor biologische en diervriendelijke landbouw.
- We stoppen ernstig lijden van dieren in de vee-industrie in Europa. Alle dieren krijgen het recht op bijvoorbeeld vrije uitloop, daglicht, voldoende ruimte en stro.
- We gebruiken geen EU-geld om reclame te maken voor de vee-industrie. Het EU-voedselplan (uit de Green Deal) krijgt meer aandacht.
- We gebruiken geen EU-geld om de luchtvaart, scheepvaart of fabrieken te ondersteunen.
- Nederland zet zich in voor een klimaatneutraal Europa in 2030. Kernenergie, aardgas en houtige biomassa zijn daarbij geen vormen van duurzame energie. Er komt meer aandacht voor het besparen van energie.
- We maken de trein aantrekkelijker om mee te reizen (voor afstanden onder de 2.000 kilometer). Er komt een betaalbaar en toegankelijk treinnetwerk in Europa.
- De kwaliteit van de lucht moet veel beter. We houden ons aan wereldwijd gemaakte afspraken voor een goede luchtkwaliteit in 2030.
- Nederland zorgt ervoor dat in Europa strengere eisen komen voor de uitstoot van giftige gassen. In fabrieken en in de vee-industrie.
- Europa besteedt meer aandacht aan herstel van de natuur en de bodem. Met duidelijke afspraken waaraan alle landen zich moeten houden.
- Het telen van gewassen die genetisch zijn bewerkt blijft verboden. Zolang er nog genetisch bewerkte producten zijn, moet dat op het etiket staan.
- We sluiten dieren niet op in kooien. Het EU-kooienverbod gaat zo snel mogelijk in (uiterlijk in 2027).
- Het vervoeren van dieren in de EU mag maximaal 2 uur duren. Is het 25 graden of warmer? Dan geldt een verbod op vervoer. We verbieden het vervoer van jonge dieren zoals kalfjes.
- We verbieden vervoer van levende dieren naar landen buiten de EU. Dat geldt ook voor import uit landen buiten de EU.
- Er komt cameratoezicht in Europese slachthuizen.
- Er komt een verbod op de invoer, productie en verkoop van bont, kasjmier (geitenvacht), angorawol en producten van kangoeroes. Dat geldt ook voor dons van levend geplukte ganzen en eenden.
- We bestrijden criminele handel in huisdieren en wilde dieren. We bestrijden dierenmishandeling van zwerfkatten en zwerfhonden in Europa.
- We verbieden jachtreizen en het meenemen van jachttrofeeën.

- Nederland is in Europa tegen kwekerijen van insecten.
- Nederland maakt in Europa betere afspraken voor het welzijn van vissen. En betere afspraken om de zeebodem en het zeeleven goed te beschermen. We verbieden schadelijke (vis)activiteiten in beschermde gebieden.
- We gebruiken EU-geld voortaan alleen nog maar voor duurzame projecten. Voor een beter klimaat. Voor meer biodiversiteit. Voor een economie die past binnen de grenzen van onze planeet. Er gaat geen EU-geld meer naar bedrijven die het milieu vervuilen.

Een democratisch Europa

De Partij voor de Dieren wil meer samenwerking in Europa. Maar niet zoals het nu gaat in de EU. Nu neemt de EU vaak beslissingen zonder burgers goed te informeren. Het moet duidelijker worden hoe beslissingen worden gemaakt (transparantie). Hieronder lees je meer over onze plannen voor een democratisch Europa:

- Belangrijke vergaderingen van de EU worden openbaar voor publiek.
- Er komt een overzicht van alle contacten tussen bedrijven en organisaties (die invloed willen uitoefenen op beslissingen) en de EU.
- Europese burgers krijgen meer invloed. Bij het voorstellen van nieuwe wetten. En bij beslissingen over oplossingen voor het klimaat, dierenwelzijn en duurzaam voedsel. De EU vraagt vaker advies van Europese burgers via een burgerraad.
- Leden van het Europees Parlement stemmen voor of tegen voorstellen. Deze stemmen worden openbaar. Zodat burgers kunnen zien wie ergens voor of tegen is.
- Het wordt makkelijker om te stemmen bij Europese verkiezingen. Ook voor mensen met een beperking.
- Er komen geen landen meer bij de EU zolang de EU niet democratischer en transparanter is.
- Er komen niet meer landen bij de eurozone. In de eurozone zitten alle landen met de euro als wettelijk betaalmiddel.

- Rijkere landen in de EU betalen niet de schulden van andere landen in de EU.
- Ook burgers en organisaties kunnen makkelijker EU-subsidie aanvragen.

Een sociaal en eerlijk Europa

De Partij voor de Dieren wil een sociaal en eerlijk Europa. In de EU regelen we problemen die over landsgrenzen gaan. Zoals klimaatproblemen. Of problemen met de biodiversiteit. Anders regelt een land het zelf: dichterbij de burgers. Zoals de gezondheidszorg en defensie. Hieronder lees je meer over onze plannen voor een sociaal en eerlijk Europa:

- De EU zet zich in voor meer democratie, mensenrechten en onafhankelijke media. Landen binnen de EU die steeds minder democratisch zijn, krijgen geen EU-geld.
- Grote vervuilers in Europa betalen meer belasting. We helpen Europese burgers bij de omslag naar een samenleving die natuurvriendelijk en klimaat-neutraal is.
- Landen regelen zo veel mogelijk dingen zelfstandig; in het eigen land.
- Er komt meer steun voor LHBTIQA+-personen in landen in Centraal-Europa en Oost-Europa.
- Bedrijven betalen belasting in het land waar ze winst maken. Niet in het land waar ze de minste belasting hoeven te betalen.
- Leden van het Europees Parlement gaan elke maand van Brussel (België) naar Straatsburg (Frankrijk). Dat is onnodig kostbaar en zorgt voor extra uitstoot van gassen. Er komt daarom één vaste plek.

Tegen handelsverdragen

De Partij voor de Dieren is tegen handelsverdragen. Bij een handelsverdrag spreken landen onderling af om producten aan elkaar te verkopen. Dit levert vaak alleen maar veel geld op voor grote bedrijven (omdat zij goedkoop kunnen werken). Kleine, lokale ondernemers - overal ter wereld - hebben er geen voordeel van. Ons verzet hiertegen heeft al successen opgeleverd. Hieronder lees je meer over onze plannen tegen handelsverdragen:

- Wij zijn voor internationale afspraken om mensen, dieren, het milieu, de natuur en het klimaat te beschermen. We zijn tegen handelsverdragen die dat niet doen. Zoals afspraken waardoor het regenwoud (Amazone) in Brazilië wordt verwoest. En mensen en dieren worden verdreven.
- Producten die we invoeren in de EU voldoen aan strenge eisen. Deze eisen - milieu en dierenwelzijn - zijn hetzelfde als voor producten gemaakt binnen de EU.
- Bij ontwikkelingshulp krijgen ook plaatselijke organisaties en volken meer invloed.
- Handelsafspraken gaan pas door als alle EU-landen akkoord zijn.
- Nederland doet alleen mee aan groene, eerlijke handelsverdragen.

Geen export van landbouwsystemen

De Partij voor de Dieren wil dat Nederland stopt met de export van de vee-industrie. Zoals Nederlandse stalsystemen en slachtsystemen. We weten dat de vee-industrie in Nederland voor veel problemen zorgt. Dan moeten we die kennis en producten niet verkopen aan andere landen. Dat geldt ook voor bloemen en bollen geteeld met landbouwgif. Hieronder lees je meer over onze plannen om de export van de vee-industrie te stoppen:

- We stoppen met de verkoop van landbouwsystemen en fokdieren aan andere landen.
- We stoppen met het maken van reclame voor de export van landbouwproducten.

- We verbieden per direct de export van landbouwsystemen die in Nederland zijn verboden. Dat geldt bijvoorbeeld ook voor landbouwgif.
- Bedrijven die slecht zijn voor natuur en milieu gaan niet meer mee op handelsreizen. Zoals oliebedrijven en de gasindustrie.

Bedrijven houden zich aan afspraken over duurzaamheid

De Partij voor de Dieren wil de import verbieden van bepaalde grondstoffen. Het gaat hierbij om grondstoffen waarvan het winnen of maken ervan schadelijk is voor mensen, dieren, milieu en natuur. Bijvoorbeeld soja, palmolie, koper, kolen en zoet water. Hieronder lees je meer over onze plannen om handel in deze grondstoffen te verbieden:

- Bedrijven moeten het schenden van mensenrechten voorkomen en aanpakken. Net als vervuiling van het milieu, het aantasten van dierenwelzijn en het verlies van biodiversiteit. Bedrijven moet betalen voor de schade die ze hebben veroorzaakt. Bedrijven moeten met een klimaatplan laten zien hoe ze vervuiling tegengaan.
- Nederland zorgt er in Europa voor dat bedrijven zich houden aan alle verplichtingen.
- Grote bedrijven laten zien welke materialen ze gebruiken. En waar de materialen vandaan komen. Duurzaam inkopen van materialen wordt de standaard. Dat geldt ook voor de overheid. In 2030 koopt de EU 100% duurzaam in.
- Nederland zorgt ervoor dat grote bedrijven geen invloed krijgen bij beslissingen over het invoeren van grondstoffen zoals soja en palmolie.

Extra geld voor ontwikkelingssamenwerking

De Partij voor de Dieren wil dat landen geen schade toebrengen aan mensen, dieren en natuur in arme landen. Ook Nederland niet. We helpen mensen in arme gebieden om te bouwen aan een duurzame samenleving. We helpen ze bij het herstellen van aangetaste gebieden. Hieronder lees je meer over onze plannen voor meer ontwikkelingssamenwerking:

- We geven minstens 1% van ons bruto nationaal inkomen (bni) - de totale omvang van de Nederlandse economie - aan ontwikkelings-samenwerking. Er komt een minister van Ontwikkelingssamenwerking.
- Nederland helpt ontwikkelingslanden om zelf duurzaam producten te maken en te bewerken. Niet om hun grondstoffen te verkopen aan rijke landen.
- We geven dus meer geld en hulp aan arme landen in de wereld. Voor een duurzame samenleving (lokaal en regionaal). Voor beter onderwijs en goede gezondheidszorg. Voor duurzame landbouw. Voor meer rechten voor meisjes en vrouwen. Bijvoorbeeld met projecten over veiligheid en geestelijke gezondheid.
- Ook kwetsbare jongeren krijgen aandacht (zoals: LHBTIQA+, jongeren met een beperking).
- Nederland betaalt mee aan oplossingen voor klimaatproblemen. We luisteren daarbij naar de lokale bevolking.
- Ontwikkelingslanden krijgen meer invloed op de keuzes die het Internationaal Monetair Fonds en de Wereldbank maken. Schulden van arme landen schelden we kwijt.
- We ondersteunen organisaties die in arme landen opkomen voor de rechten van mensen. We luisteren ook naar deze organisaties bij het maken van plannen.

Mensen helpen (zodat ze niet hoeven te vluchten)

De Partij voor de Dieren wil mensen helpen en voorkomen dat ze moeten vluchten. Vanwege oorlog of te weinig voedsel. We pakken de oorzaken aan. We verbeteren bijvoorbeeld de omstandigheden waarin mensen leven. En we zorgen voor een gezonde toekomst in hun gebied. Hieronder lees je meer over onze plannen om mensen te helpen:

- We geven geld en hulp aan mensen in nood. Dat doen we op de plek waar dat nodig is. Internationale afspraken - zoals het Vluchtelingenverdrag en het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens - zijn de basis van alle plannen. Vluchten mensen uit hun eigen gebied, bijvoorbeeld vanwege oorlog en geweld? Dan helpen we ze in vluchtelingenkampen.
- We zorgen voor veilige vluchtelingenkampen. Met genoeg eten en drinken. En goede medische zorg. Intussen pakken we ook de oorzaak van oorlog en geweld aan.
- Er komt een eerlijke verdeling van vluchtelingen over landen in de EU.
- We geven mensen een veilige plek in de EU als dat nodig is. We beschermen de rechten van deze mensen.
- Organisaties mogen reddingsacties op zee uitvoeren. Na zo'n actie helpen we vluchtelingen naar een plek waar ze een verblijfsvergunning kunnen aanvragen.
- De organisatie die de grenzen van Europa bewaakt (Frontex) stopt. Hiervoor in de plaats komt hulp voor mensen in nood.

Goede opvang in Nederland

De Partij voor de Dieren wil betere opvang voor vluchtelingen die naar Nederland komen. Opvang met goede begeleiding. Zodat deze nieuwkomers mee kunnen doen in de Nederlandse samenleving. En we elkaar leren kennen. Hieronder lees je meer over onze plannen voor extra geld voor opvang in Nederland:

- We sturen geen vluchtelingen terug als ze in hun land worden vervolgd. Bijvoorbeeld vanwege hun afkomst of geloof. Of vanwege hun politieke of seksuele voorkeur.
- Mensen krijgen snel antwoord als ze een verblijfsvergunning aanvragen. De wachttijden worden korter.
- Kinderen die hier al een tijdje wonen, hoeven niet terug naar het land waar ze vandaan komen.
- Mensen in een asielzoekerscentrum krijgen meer begeleiding. En taalcursussen, zorg en onderwijs. Ze moeten zichzelf kunnen ontwikkelen. Ze krijgen ook geestelijke hulp.
- Alle gemeenten moeten mensen met een verblijfsvergunning opvangen. Daarbij zorgen we voor meer contact tussen nieuwkomers en buurtgenoten. Bijvoorbeeld door woningen in een wooncomplex met studenten. Of door nieuwkomers te koppelen aan werkgevers in de buurt. Gemeenten moeten hiervoor plannen maken.
- We regelen ook de opvang van vluchtelingen zonder verblijfsvergunning goed. Met toegang tot dagopvang en nachtopvang. En goede begeleiding. Iedereen kan terecht bij voedselbanken of de daklozenopvang.
- Jongeren die hier zijn opgegroeid kunnen naar het mbo, hbo en de universiteit. Ook na hun 18e verjaardag.
- De overheid zorgt voor een veilige opvang van LHBTIQ+-personen.
- Vluchtelingen met een verblijfsvergunning hebben het recht op gezinshereniging. Hun gezinsleden mogen dan naar Nederland komen. We vinden dat dit recht ook geldt voor vluchtelingen met andere vormen van familie. Zoals queer families.

Steun aan Oekraïne

De Partij voor de Dieren is tegen de verschrikkelijke inval van Rusland in Oekraïne. De EU moet samenwerken om Oekraïne te steunen. En om grenzen te bewaken. We moeten ook zoeken naar manieren om het geweld te stoppen. Hieronder lees je meer over onze plannen voor steun aan Oekraïne:

- De EU helpt Oekraïne om burgers zo goed mogelijk te beschermen. En om gebieden op te bouwen die beschadigd zijn. De EU helpt Oekraïne ook met geld.
- We steunen het leveren van wapens zodat Oekraïne zichzelf kan verdedigen.
- De EU en andere landen in de wereld nemen maatregelen tegen Rusland.
- Nederland steunt de oprichting van een speciaal Strafhof Oekraïne in Den Haag. Daar kunnen de oorlogsmisdagen van Rusland worden bestraft.
- We helpen mensen die vanuit Oekraïne vluchten. We zorgen voor goede opvang, ook voor hun dieren.

Vrede en veiligheid

De Partij voor de Dieren wil geen gevechtmissies steunen. Zoals de militaire acties in Afghanistan en Irak. Dat maakt de wereld niet veiliger. Alleen als het nodig is om een land te verdedigen, zoals in Oekraïne. Hieronder lees je meer over onze plannen voor vrede en veiligheid:

- We zijn voor vredesmissies van de Verenigde Naties (VN). Maar alleen als er genoeg steun voor is en het echt nodig is.
- Er komt niet meer geld voor defensie. Militairen mogen pas vanaf 21 jaar mee op missies. Nu is dat nog 18 jaar.
- Nederland is eerlijk over burgerslachtoffers gemaakt door het Nederlandse leger. Slachtoffers worden geholpen.
- Er komt geen Europees leger. Nederland blijft de baas over zijn eigen leger.
- Bij hulpacties (rampen in de natuur en het milieu) bieden we ook hulp aan dieren.

- Nederland geeft meer aandacht aan andere manieren om conflicten op te lossen.
- Nederland koopt geen straaljagers en duikboten meer. En geen bewapende drones (vliegtuigen zonder bemanning). Er komen internationale afspraken over het gebruik van deze drones.
- Nederland en de EU kopen en leveren geen wapens aan landen die de mensenrechten schenden. We zijn tegen landmijnen en clusterbommen.
- Nederland is tegen kernwapens. Kernwapens worden uit Nederland weggehaald.
- Nederland zet zich in voor mensenrechten overal ter wereld. We steunen volken die worden onderdrukt, zoals de Oeigoeren en Tibetanen.
- Nederland probeert Israël te overtuigen om te stoppen met het bezetten van Palestijns gebied. Nederland erkent Palestina.
- Nederland werkt niet meer militair samen met Israël.
- Nederland zet zich actief in voor de rechten van Papoea's. En voor de onafhankelijkheid van West-Papoea (nu nog Indonesië).
- In Iran worden vrouwen en demonstranten mishandeld en gedood. We zijn voor het hard straffen van mensen die hiervoor verantwoordelijk zijn. De Islamitische Revolutionaire Garde is een terreurorganisatie.

**Partij voor
de Dieren**